

Konstnärspolitiska
perspektiv i regionerna

Kultur- livets funda- ment

KULTURRÅDET

Förord

Konstnärerna och deras möjlighet att verka är själva fundamentet för att de nationella kulturpolitiska målen ska kunna uppnås. Det slår regeringens konstnärspolitiska skrivelse *Politik för konstnärers villkor* fast. Ansvar för konstnärers villkor har ofta setts som en fråga för staten men de statliga insatserna räcker inte till för att säkerställa att konstnärer kan verka under rimliga villkor i hela landet. 2021 är det tio år sedan de första regionerna gick in i kultursamverkansmodellen. Rapporten speglar hur modellens arbetsformer bidragit till att integrera och utveckla konstnärspolitiska aspekter i regionernas arbete. Med utgångspunkt i regionernas uppdrag finns dessutom en potential att ge konstnärspolitiken en hemvist i en bredare sakpolitisk kontext där såväl tillväxtfrågor och regional utveckling som hållbarhetsfrågor hanteras.

I rapporten synliggörs regionernas bärande roll i arbetet med konstnärers villkor. För att förbättra villkoren för landets konstnärer, och i förlängningen stärka en samhällsutveckling som präglas av mångfald och konstnärlig kvalitet, behöver samspelet mellan stat, region och kommun fortsätta att utvecklas. Frågorna har aktualiserats ytterligare till följd av corona-pandemin som har drabbat konstnärerna hårt och haft en inverkan på hela kulturlivet och alla som tar del av det. Regionerna har varit snabba och innovativa när det gäller att stödja konstnärerna under pandemin.

I arbetet med att stärka konstnärers villkor och möjligheter att verka har Kulturrådet en central roll genom ansvaret för kultursamverkansmodellen – och att tillsammans med samverkansrådet samordna de statliga perspektiven i den. Konstnärsnämnden, som är den myndighet som har ett utpekat konstnärspolitiskt ansvar, har varit samrådspart i arbetet med rapporten.

Den här rapporten är det tredje uppdraget Kulturrådet rapporterar till regeringen sedan juni 2020 och som bidrar till att synliggöra olika aspekter av konstnärers villkor. Den första rapporten handlade om arrangörsledets förutsättningar och den andra undersökte hur avtalet om medverkans- och utställningsersättning efterlevs. De tre rapporterna utgör tillsammans ett brett kunskapsunderlag om konstnärers villkor, en kunskap som kan bidra till att möjliggöra förbättrade förutsättningar att verka.

Kajsa Ravin
Generaldirektör Kulturrådet

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning.....	6
Uppdrag	6
Metod.....	6
Samtliga konstområden och regioner ingår	7
Regionala förvaltningar i fokus	7
Pandemins påverkan på uppdraget.....	8
Begrepp: Kultur- och konstnärspolitik, konstnärer och kulturskapare	8
Regionala beskrivningar av konstnärspolitiska aspekter	10
Konstnärsperspektiv i kulturplanerna.....	10
Konstnärsperspektiven i andra regionala styrdokument.....	13
Inomregionala kartläggningar, utredningar och översyner som berör konstnärers möjligheter att vara verksamma.....	15
Samrådsformer	17
Regionala samråd med konstnärer	17
Konstnärsnämndens konstnärspolitiska överenskommelser	17
Statens konstråds samordningsuppdrag	18
KLYS regionala arbete.....	18
Centrumbildningarnas regionala arbete	19
Regionala förutsättningar för konstnärspolitik.....	20
Att främja konstnärers villkor – prioriterade områden i regionerna	20
Flernivåstyrning: vilka roller har stat, kommun och region?.....	24
Armlängds avstånd: en konstnärspolitisk grundförutsättning.....	26
Om målstyrning och tillväxt	30
Regionala utmaningar med anledning av pandemin	33
Kulturrådets bedömning	39
Genomförda möten.....	42
Referensmaterial	43
Bilaga: Enkätfrågor och uppdragsinformation till regionerna.....	45

Sammanfattning

Uppdraget

I regleringsbrev för 2020 fick Kulturrådet föreliggande uppdrag, som innebär att inom ramen för myndighetens uppföljningsansvar av kultursamverkansmodellen se över hur regionerna arbetar med frågan om konstnärernas villkor och de konstnärspolitiska perspektiven.

Syfte

Syftet med uppdraget är att synliggöra regionala förutsättningar, behov och arbetsätt gällande konstnärernas villkor och de konstnärspolitiska perspektiven i formen av en översyn.

Genomförande

Uppdraget redovisas i en rapport. I underlaget till rapporten ingår en dokumentstudie, en enkätundersökning till regionala förvaltningar samt fördjupande samtal med regionala representanter.

Underlaget till dokumentstudien är regionala kulturplaner och andra regionala styrdokument.

Enkätundersökningen riktade sig till regionala förvaltningar. Enkätsvaren kompletterades genom samtal med regionala representanter. I samtalen deltog i regel regional kulturchef och strateg eller motsvarande.

Kulturrådet har även inhämtat erfarenheter och synpunkter från andra organisationer och verksamheter.

När begreppet konstnärspolitik används i denna rapport avses den politik som specifikt hanterar konstnärers villkor och förutsättningarna att vara yrkesverksam.

Rapporten omfattar samtliga konstarter och regioner, även Region Stockholm som inte ingår i kultursamverkansmodellen.

Snart efter att Kulturrådet fått uppdraget utbröt den pandemi som fått oöverblickbara konsekvenser för samhället och kulturlivet. I arbetet med översynen har vi främst haft ambitionen att spegla regionernas arbete med konstnärspolitik i ett längre perspektiv, men också utmaningar som aktualiserats av coronapandemin.

Resultat

I avsnittet "Regionala beskrivningar av konstnärspolitiska aspekter" konstaterar vi att samtliga regioner förhåller sig aktivt till konstnärspolitik i sina kulturplaner. I samtliga 20 aktuella regionala kulturplaner formuleras konstnärspolitiska ambitioner. Det är vanligt att redan i inledningskapitel, förord eller motsvarande, beskriva att konstnärernas möjlighet att verka är en förutsättning för ett aktivt kulturliv.

Under de senaste fyra åren har totalt 57 utredningar och kartläggningar genomförts inom bild- och formområdet, litteratur, teater, dans, musik samt övrig scenkonst i regionerna. Kartläggningar har i

hög utsträckning genomförts inom konstområden där infrastrukturer behöver utvecklas eller etableras, såsom inom bild- och formområdet, där 14 regioner har genomfört kartläggningar samt inom litteraturområdet, där 13 regioner har gjort kartläggningar.

Av enkätsvaren framgår att 13 regioner har ett etablerat konstnärsråd eller motsvarande funktion för att kunna genomföra samråd med kulturlivets aktörer. Återstående regioner har i regel formulerade former för dialog, både på konstområdesspecifik nivå samt i konstområdesövergripande sammanhang.

I kapitlet "Regionala förutsättningar för konstnärspolitik" redogörs för strategiskt angelägna områden i en regional konstnärspolitisk kontext. Inledningsvis beskrivs ett antal områden som regionerna ser som prioriterade och utmanande när det gäller konstnärers möjligheter att vara verksamma. Dessa är geografiska förutsättningar, kulturell infrastruktur, kulturella och kreativa näringar, ekonomiska förutsättningar, interregional samverkan samt arrangörsledets förutsättningar.

Flera regioner beskriver att samverkan med den statliga nivån i konstnärspolitiska frågor över lag fungerar bra, även om utvecklad dialog efterfrågas. Flera regioner uppger att de har en tät samverkan med kommunerna i konstnärspolitiska frågor, bland annat kring kompetensutveckling. Samtidigt finns en uppfattning om att roll- och ansvarsfördelningen mellan region och kommun inte är självklar.

Regionerna beskriver att det finns etablerade rutiner för att hantera frågor och situationer där styrning av konstnärligt innehåll kan uppkomma, men lyfter även riskfaktorer: till exempel att det förekommer att politiker innehåller dubbla positioner. I kapitlet beskrivs vidare att, och hur, kultur är en del i många regioners tillväxtarbete.

En majoritet av regionerna menar att de generella utmaningarna när det gäller konstnärers möjligheter att vara verksamma har förstärkts i samband med pandemin.

I avsnittet "Kulturrådets bedömning" konstaterar vi att:

- Regionerna driver en aktiv konstnärspolitik, till följd av att kultursamverkansmodellen infördes
- Konstnärspolitiken är ett samverkansområde under utveckling, som involverar stat, region och kommun
- Konstnärspolitiken är ett kulturpolitiskt område, men är också en del i den regionala utvecklingspolitiken och näringspolitiken
- En återstart av kulturlivet behöver utgå från långsiktiga behov och utmaningar i regionerna
- I en konstnärspolitisk inriktning behöver det framgå vilka som ska genomföra konstnärspolitiken

Inledning

Uppdrag

I den konstnärspolitiska utredningen *Konstnär – oavsett villkor?* lyftes behovet av ett samlat grepp för att stärka konstnärernas villkor och den infrastruktur de verkar i.¹

I december 2019 aviserade regeringen ett flertal satsningar som syftade till att stärka villkoren för professionellt verksamma konstnärer. Kulturrådet har tidigare rapporterat följande uppdrag med betydelse för området:

- Följa upp och kartlägga arrangörsledets förutsättningar inom samtliga konstarter (maj 2021)
- Analys av de medel som under anslag 4:4 Bidrag till bild- och formområdet används för förvärv av konst (april 2020)
- Uppföljning av efterlevnaden och tillämpningen av avtalet om medverkans- och utställningsersättning bland statliga och andra aktörer. (oktober 2021)

Med föreliggande rapport redovisas uppdraget att "inom ramen för myndighetens uppföljningsansvar av kultursamverkansmodellen se över hur regionerna arbetar med frågan om konstnärernas villkor och de konstnärspolitiska perspektiven".

Kulturrådet vill med denna redovisning synliggöra regionala förutsättningar, behov och arbetssätt gällande konstnärernas villkor och de konstnärspolitiska perspektiven. I uppdraget ingår inte att föreslå utvecklingsförslag, men i Kulturrådets bedömning i slutet av rapporten finns konstnärspolitiska utvecklingsförslag framskrivna.

Metod

Undersökningen som presenteras i rapporten består av en dokumentstudie, en enkätundersökning till regionala förvaltningar samt fördjupande samtal med regionala representanter.

Dokumentstudien har bestått i en kartläggning och analys av konstnärspolitiken på en strategisk nivå. Dokument som vi har tittat på har varit regionala kulturplaner och andra regionala styrdokument, till exempel regionala utvecklingsstrategier och överenskommelser. Resultatet av dokumentstudien presenteras framför allt i kapitlet "Regionala beskrivningar av konstnärspolitiska aspekter".

Inom ramen för översynen genomfördes även en enkätundersökning som riktade sig till regionala förvaltningar. I enkäten gavs regionerna möjlighet att beskriva konstnärspolitiska insatser och utmaningar, samverkansformer och fokusområden. Enkätutskicket i sin helhet finns som bilaga till denna rapport.² Enkätsvaren kompletterades genom samtal med regionala representanter. I samtalen deltog i regel regional kulturchef och strateg eller motsvarande. Resultatet från enkäten och samtalen presenteras huvudsakligen i kapitlet "Regionala förutsättningar för konstnärspolitik". Kapitlet består av ett antal strategiskt angelägna områden i en regional konstnärspolitisk

1. SOU 2018:23.

2. Enkäten har tagits fram i samråd med SKR enligt förordningen (1982:668) om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner.

kontext och inleds med en översikt av aspekter som regionerna ser som särskilt utmanande och prioriterade. Därefter följer fyra avsnitt: ett om flernivåstyrning, ett om armlängds avstånd, ett om målstyrning och tillväxt samt ett avsnitt om hur pandemin påverkar arbetet med konstnärers villkor i regionerna.

Kulturrådet har under arbetet samrått med Konstnärsnämnden. Vi har inhämtat erfarenheter och synpunkter från Sveriges kommuner och regioner (SKR), Myndigheten för kulturanalys, Konstnärliga och Litterära Yrkesutövers samarbetsnämnd (KLYS) samt samverkansrådets parter.³

Framställningen innehåller många citat ur regionernas egna dokument samt citat från ovan nämnda samtal. Citaten syftar till att belysa fenomen och uppfattningar, inte till att jämföra enskilda regioner med varandra.

Samtliga konstområden och regioner ingår

Rapporten omfattar samtliga konstarter.⁴ Uppdraget rör regional kulturverksamhet och omfattar därmed de områden som ingår i förordningen om stöd till regional kulturverksamhet (2010:2012), som avser professionella yrkesutövande konstnärer.⁵

Region Stockholm, som inte ingår i kultursamverkansmodellen, har besvarat enkäten och beaktas i översynen. De konstnärspolitiska resonemangen tar emellertid huvudsakligen utgångspunkt i de arbetssätt som etablerats och utvecklats genom kultursamverkansmodellen, då det är där som regionala utvecklingsstrukturer och utmaningar primärt kan följas och analyseras.

Regionala förvaltningar i fokus

Översynen är inriktad på hur de regionala förvaltningarna med ansvar för kulturområdet hanterar frågor om konstnärspolitik och konstnärers villkor, samt vilka utmaningar inom området som de har identifierat och står inför. Det innebär att tonvikten ligger på strategiska överväganden och perspektiv. Arbetet med konstnärers villkor som drivs av regionala institutioner eller organisationer med regionala uppdrag omfattas inte i rapporten.

Vi har valt att inte avgränsa uppdraget till att enbart belysa de delar av den regionala verksamheten som finansieras genom kultursamverkansmodellen. För att kunna ge en helhetsbild av det regionala

3. Knutet till kultursamverkansmodellen är ett samverkansråd som består av Kulturrådet (ordförande), Konstnärsnämnden, Kungliga biblioteket, Länsstyrelserna (genom Länsstyrelsen i Hallands län), Nämnden för hemslöjdsfrågor, Riksteatern, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Statens konstråd och Svenska filminstitutet.

4. Artikel: "Regeringen stärker villkoren för professionellt verksamma konstnärer och kulturskapare", 191217 <https://www.regeringen.se/artiklar/2019/12/regeringen-starker-villkoren-for-professionellt-verksammas-konstnare-och-kulturskapare/>

5. Ur förordningen om stöd till regional kulturverksamhet (2010:2012): Med utgångspunkt i det ändamål som anges i 4 § ska regionen ansvara för att bidragsgivningen enligt denna förordning främjar en god tillgång för länets invånare till professionell teater-, dans- och musikverksamhet, museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete, biblioteksverksamhet och läs- och litteraturremjande verksamhet, professionell bild- och formverksamhet, regional enskild arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet, och främjande av hemslöjd.

arbetet som rör konstnärers villkor behöver även icke statligt finansierade delar av regional kulturverksamhet nämnas, exempelvis bidragssystem och projektfinansiering till berörda aktörer.

En strategisk utmaning som identifieras i rapporten rör flernivåstyrning, närmare bestämt de roller som stat, region och kommun intar utifrån de konstnärrelaterade perspektiven. Frågor kopplade till flernivåstyrning berörs i ett särskilt avsnitt i rapporten, med särskild inriktning på hur regionerna upplever sin roll respektive statens och kommunernas roller, i enlighet med föreliggande uppdrag. I rapporten ges således ingen helhetsbild av hur de olika styrnivåerna förhåller sig till de konstnärrelaterade perspektiven.

Pandemins påverkan på uppdraget

Pandemin har fått negativa effekter för hela kultursektorn som enligt Återstartsutredningens bedömning riskerar att kvarstå flera år framöver. Hur pandemin påverkat de konstnärspolitiska utmaningarna som regionerna står inför beskrivs och analyseras i ett eget avsnitt i denna rapport. Inom detta uppdrag ges dock ingen helhetsbild av regionernas behov och förutsättningar på området med anledning av pandemin. Rapporten ska snarare ses en studie i hur arbetssätt och strukturer och metoder har vuxit fram och utvecklats i regionerna, och där blir pandemins effekter ett oundvikligt led som inte kan kringgå.

Begrepp: Kultur- och konstnärspolitik, konstnärer och kulturskapare

Det finns ingen klart definierad gräns mellan kulturpolitik och konstnärspolitik. Som konstateras i skrivelsen *Politik för konstnärers villkor* har många kulturpolitiska insatser betydelse för konstnärers villkor och utgör grundstenar för infrastrukturen och arbetsmarknaden för en konstnär.⁶

När begreppet konstnärspolitik används i denna rapport avses den politik som specifikt hanterar konstnärers villkor och förutsättningarna att vara yrkesverksam.

Om konstnärspolitik är ett svårfångat begrepp, är konstnärens roll i kulturpolitiken är desto tydligare. Konstnären har en avgörande roll att spela för att de nationella kulturpolitiska målen över huvud taget ska kunna uppnås.⁷ En utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen är att kulturpolitiken ska främja kvalitet och konstnärlig förnyelse, vilket förutsätter ett aktivt arbete med att verka för goda villkor för konstnärerna. I propositionen *Tid för kultur* är ställningstagandet för konstnären som kulturpolitisk förutsättning tydligt. I den slås fast att det är kulturpolitikens uppgift att bidra till att det finns ekonomiska och andra förutsättningar för den skapande verksamhet som inte annars skulle komma till uttryck.⁸

Hur den professionella upphovspersonen och utövaren inom kulturområdet ska benämnas är en omdiskuterad fråga, där olika begrepp genom åren har tillämpats och tillämpas. Utredningen som ligger till grund för kultursamverkansmodellen, *Spela samman*, använder begreppet kulturskapare.

6. Skr. 2020/21:109.

7. De nationella kulturpolitiska målen lyder: Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

8. *Tid för kultur*, prop. 2009/10:3.

Det statliga stödet bör bland annat syfta till att "ge möjligheter för kulturskapare i hela landet att arbeta och utveckla sitt konstnärskap".⁹ I förordningen om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet (2010:2012) används begreppen "professionellt kulturliv" och "professionella kulturskaparna".

Undersökningen i denna rapport visar att ofta förekommande benämningar i regionala kulturplaner och relaterade dokument är professionella kulturutövare, yrkesverksamma kulturskapare, utövarledet och professionella kulturaktörer. Begreppet "konstpolitik" används ibland synonymt med "konstnärspolitik".

Den konstnärspolitiska utredningen menar att konstnärsbegreppet och dess alternativa benämningar är under ständig omprövning, vilket avspeglas i denna variation av begrepp.¹⁰ Kulturrådet noterar att i det regionala kultursammanhanget används de nämnda begreppen i stort sett synonymt.

I regeringens konstnärspolitiska skrivelse slås fast att begreppet konstnär är tillämpligt, och att det finns goda historiska skäl att tillämpa konstnärsbegreppet med hänsyftning på samtliga konstområden, då det speglar sekler av lång kamp hos dessa professioner för att uppnå ett erkännande och en status i relation till andra professioner i samhället.¹¹

Begreppet kulturskapare kan uppfattas som mer inkluderande än begreppet konstnär, och användbart när man exempelvis diskuterar kulturella och kreativa näringar, men kan i andra sammanhang uppfattas snävare och endast syfta på upphovsmän och inte utövare.¹² Klart är att det inte finns något begrepp som fångar in samtliga tänkbara dimensioner av de professionella upphovspersonerna och utövarna.

9. *Spela samman*, (SOU 2010:11), s. 63.

10. *Konstnär – oavsett villkor?*, s. 73.

11. *Politik för konstnärers villkor*, s. 17.

12. *Ibid.*, s. 17.

Regionala beskrivningar av konstnärspolitiska aspekter

I följande kapitel presenteras en kartläggning av hur konstnärspolitiska förutsättningar och ambitioner framställs i kulturplaner och andra regionala styrdokument, följt av en beskrivning av former för samråd om konstnärspolitiska frågor.

Konstnärsperspektiv i kulturplanerna

En förutsättning för ett aktivt kulturliv

I samtliga 20 aktuella regionala kulturplaner formuleras konstnärspolitiska ambitioner.¹³ Ofta redan i inledningskapitel, förord eller motsvarande, beskrivs att konstnärerna är en förutsättning för att ett aktivt kulturliv ska kunna existera. Det handlar till exempel om formuleringar som:

**Det konstnärliga skapandet är en förutsättning för ett dynamiskt kulturliv.
(Region Västmanland)**

**De professionella kulturskaparna utgör en viktig resurs för regionens kulturliv.
(Region Västerbotten)**

**Att professionella kulturskapare ges möjlighet att utforma sitt konstnärskap i länet är en förutsättning för ett levande och dynamiskt kulturliv.
(Region Örebro län)**

När begreppet kulturliv används avses dock såväl konstnär som deltagare – samexistensen av de båda beskrivs vara en förutsättning för att kulturlivet ska kunna sägas vara aktivt. Konstnärer ska ges goda förutsättningar och villkor för att kunna skapa, och därmed vara med och skapa själva kulturlivet.

I samband med att det i kulturplanerna konstateras att konstnärerna är en förutsättning för ett aktivt kulturliv, är de flesta regioner måna om att framhålla konstens egenvärde – det vill säga att konsten inte ska behöva tjäna något annat syfte än sig självt. Därefter utvecklas och tydliggörs i allmänhet konstnärernas roll i kulturlivet: varför är de viktiga? Här betonas olika aspekter i kulturplanerna.

Professionella kulturskapare inom alla konst- och hantverksområden bidrar till ett reflekterande samhälle och ger både barn, ungdomar och vuxna möjligheter till upplevelser och inspiration. (Region Dalarna)

Exemplet Dalarna ovan refererar till samtliga konstområden, men det förekommer också beskrivningar utifrån enskilda konstområden. Även Region Jämtland Härjedalen skriver in konstnärerna i en visio när syn på kulturens betydelse i samhället:

13. Samtliga regioner inom kultursamverkansmodellen har en kulturplan antagen, vilket regleras i förordningen (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet. I Region Stockholm antogs 2018 en kulturstrategi.

kultur utvidgar oss som människor genom att vidga våra perspektiv, öka förståelsen för olika erfarenheter, sammanhang och stämninglägen. /.../ Inte minst behöver vi konst för konstens skull. Det innebär också att verka för att ge konstnärer goda villkor. (Region Jämtland Härjedalen)

Som enda region i landet som står utanför kultursamverkansmodellen har Region Stockholm ingen kulturplan antagen. Däremot antogs 2018 en kulturstrategi, som fungerar som ett komplement till den regionala utvecklingsplanen för regionen, RUFSS 2050.¹⁴ I den finns skrivningar som i huvudsak relaterar till kulturskaparnas villkor och tillgång till produktionsplatser.

Konstnärspolitik och konstnär: hur begreppen används i kulturplanerna

Samtliga regioner förhåller sig aktivt till konstnärspolitik i sina kulturplaner, även om fokusområden skiljer dem åt. Som framgår i förordningen som styr regional kulturverksamhet (2010:2012) är regionala prioriteringar och variationer ett ändamål som ska uppnås. Samtliga regioner förhåller sig emellertid inte till själva begreppet konstnärspolitik. I några av de gällande kulturplanerna, närmare bestämt Sörmland, Uppsala, Örebro, Östergötland och Gotland, används i stället begreppet konstpolitik.

Begreppet konstpolitik används ofta i bild- och formspecifika sammanhang, exempelvis av Konstnärernas Riksorganisation när det handlar om förutsättningar och villkor för konsten och konstnärerna hos deras medlemmar. Ovan nämnda regioner använder dock begreppet i en konstområdesövergripande bemärkelse. Genom att referera till "konst" snarare än till "konstnär" avses inte endast utövaren utan även den konstnärliga produktionen och det som den resulterat i. I de samtal som Kulturrådet har haft med dessa regioner inom ramen för uppdraget framgår att begreppet konstpolitik föredras för att det just uppfattas som bredare än konstnärspolitik då det omfattar den konstnärliga produktionen, konstarnas och utövarperspektivet. Det finns även en oro för att begreppet konstnärspolitik i för hög utsträckning associeras med bild- och formkonstnärer.

Flera av nämnda regioner har använt begreppet konstpolitik även i tidigare kulturplaner och väljer att använda det fortsättningsvis för att vara konsekventa med terminologin och i fas med andra dokument som relaterar till kulturplanen, såsom tidigare antagna strategier. Även om det finns en medvetenhet på flera håll om att begreppet konstpolitik är mångtydigt har de alltså gjort bedömningen att behovet av terminologisk samstämmighet väger tungt i sammanhanget.

Det förekommer också olika benämningar av de professionella utövarna. Vanligast förekommande är begreppen "konstnär" och "professionell kulturskapare", och är då i regel synonymt med varandra, det vill säga i förhållande till professionella utövare inom samtliga kulturområden. Det förekommer även i några kulturplaner att begreppet konstnär specifikt avser bild- och formkonstnärer. I Kulturrådets samtal med regionerna framkommer att begreppet konstnär ger upphov till olika tolkningar. Dels kan det leda i riktning mot bildkonstnärer, dels mot utövare utanför det professionella utövandets ramar. Denna mångtydlighet kan enligt vissa regioner skapa viss begreppsförvirring, både för den breda allmänheten och för beslutsfattande politiker, vilket gör att begreppet professionell kulturskapare föredras – det upplevs som tydligare och svarar bättre mot räckvidden av utövare som avses.

Konstens egenvärde och armlängdsprincipen

Föreställningen om att konsten ska reproducera eller representera traditionellt moraliska värderingar snarare än att utmana invanda föreställningar och normativa tänkesätt ligger bakom flera av

14. RUFSS 2050 antogs som regional utvecklingsstrategi 2019.

konstdebatterna de senaste åren, till exempel den som 2013 uppstod kring bildkonstnären Carolina Falkholts verk på Söndrumsskolan i Halmstad, föreställandes en vagina.

På förhand formulerade förväntningar om vad konsten ska uttrycka, förmedla och gestalta står i strid med de nationella kulturpolitiska målen, där yttrandefriheten är en orubblig grund. Konstens egenvärde är en viktig grundstomme för kulturens möjlighet att kunna utvecklas. Det är mot bakgrund av det som formuleringar om kulturens egenvärde i regionernas kulturplaner ska betraktas. "Kulturens värde finns i själva konsten som produceras", konstateras i inledningen till Skånes kulturplan. "Utgångspunkten måste vara att kultur skapas i sin egen rätt", fortsätter texten, "konstens frihet är en förutsättning för kulturens utveckling.

Region Gävleborg framhåller i sin kulturplan konstens egenvärde, men understryker även betydelsen av att "konstens och kulturens egenvärde möter samhällsutvecklingen". Det tar sig uttryck i konkreta insatser, genom att kulturaktörer med regionalt uppdrag i samverkan med regionens kommuner, civilsamhälle och professionella kulturskapare ska utgöra en stödjande infrastruktur för konst- och kulturlivet i regionen.

Även Region Jämtland Härjedalen gör en koppling till samhällsdimensioner utanför kulturområdena, på en principiell nivå där egenvärdet hos konsten framhålls som en förutsättning för att den ska kunna vara verkningsfull:

Kulturens egenvärde är centralt och endast genom att värna den kulturella och konstnärliga kärnan kan kulturen också bidra till andra positiva samhällseffekter. (Region Jämtland Härjedalen)

Även i Region Blekinges nya kulturplan, som gäller från 2022, ställs samhällsperspektivet i relation till konstens egenvärde. Men här beskrivs inte egenvärdet som en absolut förutsättning: "Konsten och kulturen ska inte *alltid* vara ett verktyg för att uppnå något annat." (Kulturrådets kursivering) Att konsten inte alltid ska vara ett verktyg för att uppnå något annat bör ses som ett uttryck för det som både Region Gävleborg och Region Jämtland Härjedalen beskriver, det vill säga konstens möjlighet att bidra till positiva samhällseffekter – men utan att egenvärdet alltid är en fast grund: ibland ska den bidra till samhällseffekter och ibland ska den verka fritt. Genom formuleringen kan det läsas som att det finns en förväntan på konsten som anpassningsbar, även om det inte är avsikten.

För att regionerna ska kunna driva och utveckla kultur som baseras på konstens egenvärde är det Kulturrådets uppfattning att det förutsätts ett aktivt förhållningssätt till principen om armlängds avstånd. Principen om armlängds avstånd kan sägas syfta till att skapa förutsättningar för konstnärlig frihet genom att förespråka ett organisatoriskt skydd från politiska beslut om konstnärligt innehåll.¹⁵

I samtliga nu gällande kulturplaner finns ställningstaganden om vikten av att den politiska nivån beslutar om mål, riktlinjer och ekonomiska ramar medan kulturens innehåll och bedömningen av det överläts till kulturens aktörer och sakkunniga. Som Region Skåne konstaterar i sin kulturplan: "Även när kulturen utmanar, provocerar och kritiserar makten måste dess frihet alltid försvaras." Detta beskrivs närmare i rapportavsnittet "Armlängds avstånd – en konstnärspolitisk grundförutsättning".

15. Syftet med armlängdsprincipen är framskrivet i *Så fri är konsten*, s. 9.

De nationella kulturpolitiska målen som utgångspunkt

De nationella kulturpolitiska målen, som beslutades av riksdagen 2009, ska styra den statliga kulturpolitiken och vägleda kulturpolitiken i regionerna.¹⁶ I förordningen om fördelningen av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet (2010:2012) framgår att själva fördelningen av bidraget ska bidra till att de nationella kulturpolitiska målen uppnås.

Samtliga aktuella regionala kulturplaner tar sin utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen. Den dimension av målen som handlar om yttrandefrihet och att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft är starkt kopplad till en diskussion och övertygelse om konstens egenvärde. Kort sagt är diskussionen om konstens egenvärde målinriktad i de regionala kulturplanerna. I Region Jönköpings läns plan betonas utrymmet som den utmanande dimensionen av de nationella kulturpolitiska målen behöver ta i anspråk:

Det konstnärliga uttryckets frihet ska värnas och stödjas även när det utmanar och provocerar rådande normer. (Region Jönköpings län)

Vissa regioner lyfter i sina kulturplaner att konstens egenvärde inte endast handlar om yttrandefrihetsaspekten. Att konsten verkar i kraft av sig själv, på egna villkor, stärker också de demokratiska förutsättningarna för samtal menar Region Västernorrland i sin kulturplan:

Konst- och kulturyttringar kan ge bättre förutsättningar för och stärka de demokratiska diskussionerna och debatterna. (Region Västernorrland)

Samma utgångsläge finns i Västerbottens kulturplan, som i förordet fastslår att:

Ett land som vill kalla sig demokrati måste alltid fullt ut hålla fast vid den konstnärliga friheten. (Region Västerbotten)

I Region Värmlands nya kulturplan som gäller från 2022 är *professionella kulturskapares villkor* ett av fyra utvecklingsområden. Denna satsning på konstnärer motiveras med hänvisning till de nationella kulturpolitiska målen. Regionen framhåller att konstnärspolitiken är en del av kulturpolitiken och att den behöver stärkas för att de nationella kulturpolitiska målen ska kunna uppnås.

Konstnärsperspektiven i andra regionala styrdokument

Regionala utvecklingsstrategier

I likhet med hur kultursamverkansmodellen har gett regionerna större inflytande över den regionala kulturpolitiken har det regionala tillväxtarbetet på sätt och vis genomgått motsvarande process. För var frågor om regional utveckling ett statligt ansvarsområde genom Länsstyrelsen, medan regionerna numera själva utformar arbetet med regional tillväxt.¹⁷ En utgångspunkt för det regionala tillväxtarbetet är de regionala utvecklingsstrategierna som regionerna tar fram, som är samlade strategier över regionernas tillgångar och hur de ska utvecklas. De regionala utvecklingsstrategierna utvecklas utifrån en analys av de specifika utvecklingsförutsättningarna i respektive region och utarbetas

16. Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.

17. Att regionerna ska utforma regionala utvecklingsstrategier är ett statligt uppdrag som regleras i lagen (2010:630) om regionalt utvecklingsansvar.

bland annat i samverkan med berörda kommuner och uppdateras löpande. Den regionala utvecklingsstrategin är ett nyckeldokument i regionernas långsiktiga arbete, med bred förankring, inom såväl förvaltning, kommuner som andra intressenter. Mot bakgrund av detta är det för kulturens del viktigt att kulturella perspektiv är inarbetade i – eller kopplade till – de regionala utvecklingsstrategierna, utifrån uppsatta visionsmål, genomföranden och åtaganden.

De senaste åren har kulturplanerna i ökande grad kommit att kopplas till regionala utvecklingsstrategier och tillväxtpolitik i stort. I dokumenthierarkin ligger kulturplanen ofta som handlingsplan i förhållande till regionala utvecklingsstrategin, men i en del regioner (till exempel Västra Götalandsregionen och Region Halland) har kulturplanen tillsammans med en tillhörande strategisk "kappa" kommit att bli en kulturstrategi vid sidan av den regionala utvecklingsstrategin, och i förekommande fall även hälso- och sjukvårdsstrategin och tillväxtstrategin.

De regionala utvecklingsstrategierna omfattar och pekar ut riktningen för regionens sammantagna tillväxt- och utvecklingsarbete. En konsekvens av det breda, omfångsrika perspektivet är att kulturens roll i sammanhanget – i de fall den skrivs fram – är allmänt hållen till sin karaktär. Kulturen kopplas ofta till hållbarhetsaspekter samt beskrivs som viktig utifrån förmågan att skapa attraktivitetsvärden och höjd livskvalitet för regionens invånare. Kulturskapare berörs i vissa av de regionala utvecklingsstrategierna. I Region Norrbottens utvecklingsstrategi framhålls behovet av att stärka den kulturella infrastrukturen genom ökad samverkan och samordning. I det sammanhanget framhålls kulturskapare som en part, vid sidan av kommuner, verksamheter och det civila samhället. I Skånes regionala utvecklingsstrategi betonas vikten av att "nyttja kulturen som drivkraft för utveckling". Samtidigt uttrycks att en förutsättning för att kulturen ska kunna fungera som drivkraft är att det konstnärliga uttryckets frihet värnas och stöds – en förutsättning som utvecklas i kulturplanen. I likhet med Norrbotten nämner Skåne vikten av samverkan mellan kultursektorn och andra samhällsområden.

Region Stockholms kulturstrategi

Som tidigare har konstaterats finns det skrivningar i Region Stockholms kulturstrategi som relaterar till kulturskaparnas villkor. Den kulturstrategi som antogs 2018 fungerar som ett komplement till den regionala utvecklingsplanen för regionen, RUFSS 2050. Det framgår i texten att den ska utgöra ett förtydligande och en förlängning av RUFSS:ens delar som rör kulturområdet. En utgångspunkt i strategin lyder:

Att säkra bred tillgång till kultur, till deltagande i kulturupplevelser och möjlighet till eget skapande är av avgörande betydelse för Stockholmsregionens attraktivitet och utveckling. Liksom naturligtvis att tillgodose kulturskaparnas villkor och tillgång till produktionsplatser. (Region Stockholm)

Ett utpekad insatsområde i kulturstrategin är att stärka möjligheterna till konstnärlig utveckling, vilket framhålls som en förutsättning för att kulturen långsiktigt ska kunna bidra till målen i RUFSS 2050.¹⁸

Regionala planeringsdokument: handlingsplaner, uppdrag och överenskommelser

Med anledning av att en kulturplan omfattar tre eller fyra år tillämpar flera regioner handlings- eller aktivitetsplaner som grund för den regionala kulturverksamhetens planering, som fastställs på

18. RUFSS 2050 identifierar en serie utmaningar för regionen, som har bäring på kultursektorn: att vara en ledande storstadsregion i en växande global konkurrens, att vara en fortsatt öppen region och samtidigt stärka inkluderingen samt att öka tryggheten i regionen.

årsbasis. Handlings- och aktivitetsplanerna är i likhet med kulturplanen politiska dokument. Medan kulturplanerna anger den strategiska inriktningen är konkretionsnivån högre i handlings- och aktivitetsplanerna, de innehåller vanligtvis aktiviteter som ska bidra till att kulturplanens målsättningar ska kunna uppnås. Region Sörmland, som tillämpar årliga aktivitetsplaner, anger att dessa dokument ligger till grund för de regionala verksamheternas planering och beskriver i "Aktivitetsplan 2021" att de bägge dokumenten samspelar enligt följande:

Kulturplanen anger den långsiktiga riktningen, aktivitetsplanen har ett kortare tidsperspektiv. Båda perspektiven behöver finnas bredvid varandra samtidigt, med ett omvärldsperspektiv för att ständigt fånga nutid, det aktuella och samtida. Det skapar en större helhetssyn på den regionala kulturverksamheten, men ger också möjlighet att behålla flexibilitet och anpassningsförmåga, likaväl som det utgör en framtida planeringshorisont. (Region Sörmland)

Andra planeringsdokument för regionala kulturverksamheter förekommer, såsom verksamhetsspecifika uppdragsöverenskommelser och uppdragsbeskrivningar. Förutom att reglera ekonomiska och administrativa skyldigheter för bidrag beskrivs vilka förväntningar som finns på att den regionala aktören ska bidra till uppfyllelse av kulturplanens mål och innehåll. Region Jönköping läns uppdragsbeskrivningar till de enskilda regionala verksamheterna utformas med utgångspunkt i de viljeriktningar som fastställs i aktuell kulturplan. En viljeriktning i Region Jönköping läns kulturplan är att stärka villkoren för konstnärligt skapande och förbättra konstnärers villkor inom bildkonst, form och design, vilken återspeglas i uppdragen till Vandalorum Museum för konst och design, som inom kulturplaneperioden ska främja forskning och utbildning inom form och design. Ett annat konkret konstnärspolitiskt uppdrag till Vandalorum är att samverka och samarbeta med det fria kulturlivet.

Även om ambitionen är att dessa ovan nämnda planeringsdokument ska ha en högre konkretionsnivå rör det sig i allmänhet om generella beskrivningar av verksamhet och aktiviteter. Utifrån ett konstnärspolitiskt perspektiv innebär uppdragen i allmänhet att arbeta i en viss riktning snarare än att färdigställa ett uppdrag.

Inomregionala kartläggningar, utredningar och översyner som berör konstnärers möjligheter att vara verksamma

En väl etablerad metod för regionerna att sammanställa kunskap om förutsättningarna, möjligheterna och behoven inom ett specifikt konstområde är att genomföra kartläggningar och utredningar, vilket framgår genom Kulturrådets konstnärspolitiska enkät till regionerna. Under de senaste fyra åren har totalt 57 utredningar och kartläggningar genomförts inom bild- och formområdet, litteratur, teater, dans, musik samt övrig scenkonst.¹⁹ Utöver dessa kartläggningar och utredningar tillkommer rapporter avseende slöjd men också konstområdesövergripande utredningar samt översyner som bland annat avser den regionala förvaltningens organisatoriska förutsättningar. Sammantaget 16 regioner har genomfört kartläggningar under nämnda tidsperiod. Kartläggningar har i hög utsträckning genomförts inom konstområden där infrastrukturer behöver utvecklas eller etableras, såsom inom bild- och formområdet, där 14 regioner har genomfört kartläggningar samt inom litteraturområdet, där 13 regioner har gjort kartläggningar.

Syftet med kartläggningarna skiljer sig åt – ibland omfattar kartläggningarna ett helt konstområde och ibland en eller flera specifika aktörer. I vissa fall genomförs de med ett uttalat syfte och med

19. Avser antal kartläggningar vid sammanställning av enkät våren 2021.

Kulturlivets fundament

utpekad förändringsbehov. Det kan till exempel handla om att kartläggningen utgör underlag för en specifik prioritering i kulturplanen. Det kan också handla om att kartläggningen syftar till att föreslå konkreta organisatoriska förändringar inom ett visst konstområde. I andra fall är de mer öppna för att bidra med kunskapsunderlag till kommande inriktningar, intresseområden och möjliga prioriteringar i kommande kulturplaner. I begränsad omfattning har interregionala kartläggningar gjorts. 2020 genomfördes en utredning inom området spelkultur på uppdrag av Region Dalarna och Region Gävleborg. I många fall genomförs kartläggningarna av externa konsulter men det förekommer även att den genomförs inom regionen.

Även om syftet med kartläggningarna i flera fall inte är uttalat konstnärspolitiska berör de i regel områden som har de direkta effekter på konstnärers förutsättningar att verka i regionen.

Tabell över genomförda regionala kartläggningar 2017-2021, som berör konstnärers möjligheter att vara verksamma.

Konstområde	Antal genomförda kartläggningar
Bild och form	14
Litteratur	13
Film	7
Teater	7
Dans	6
Musik	5
Övrig scenkonst	5
Summa	57

Kartläggningar, utredningar och översyner som avser slöjd tillkommer, likaså konstområdesövergripande utredningar samt översyner som bland annat avser den regionala förvaltningens organisatoriska förutsättningar.

Samrådsformer

Regionala samråd med konstnärer

Det professionella kulturlivet ska vara delaktigt i hur den regionala kulturen utformas. Det står uttryckligen i förordningen som styr kultursamverkansmodellen att regionen ansvarar för att den regionala kulturplanen utarbetas efter samråd med regionens professionella kulturliv och det civila samhället.

Kulturrådets enkät om konstnärers villkor visar att alla regioner tillämpar samrådsarbete där konstnärer omfattas, om än i olika intensitet, former och på olika sätt. I enlighet med kultursamverkansmodellens uppbyggnad och syfte finns det ingen formaliserad modell för hur dessa samråd ska genomföras eller vilka som ska ingå. Mot bakgrund av ändamålet med samverkansmodellen ska möjligheten till regionala prioriteringar och variationer ytterst styra, vilket i det här fallet innebär att de regionala förutsättningarna för dessa samråd ska vara vägledande i planeringen och genomförandet av dem.

I Kulturrådets enkät till regionerna framgår att 13 regioner har ett etablerat konstnärsråd eller motsvarande funktion för att kunna genomföra dessa samråd. Av Kulturrådets enkät framgår vidare att de regioner som inte har något konstnärsråd eller motsvarande i regel uppvisar formaliserade former och modeller för dialog, både på konstområdesspecifik nivå samt i konstområdesövergripande sammanhang. Det kan till exempel ske genom kontinuerliga mötesformer/mötesplatser eller genom referensgruppsmöten. Endast två regioner har kommunicerat att de inte har några formaliserade samverkansformer. I en av dessa regioner är arbetet under utveckling i enlighet med kulturplanens viljeriktning. Hos den andra av dessa två regioner saknas ett formaliserat konstområdesövergripande samrådsförfarande med yrkesverksamma kulturskapare – samråd genomförs dock inom respektive konstområde.

Vid KLYS medlemsmöte 2021 lyfte flera deltagare betydelsen av regionernas samråd: "Det regionala kulturskaparrådet fungerar väl, man blir lyssnad på, det går att påverka.", beskrev till exempel en deltagare. En annan deltagare betonar samrådets effekter ur ett kommunikativt perspektiv: "Det finns ett bra samspel med det regionala kulturskaparsamrådet för att både konstnärer och regionen ska kunna få in information men också göra det lättare att få ut information."²⁰

Konstnärsnämndens konstnärspolitiska överenskommelser

Genom åren har Konstnärsnämnden i allt större utsträckning kommit att ha dialog och samverkan med regionerna kring konstnärspolitiska frågor. Ett led i denna samverkan är att myndigheten tecknat överenskommelser med regioner, i syfte att stärka och tydliggöra samverkansformer utifrån gemensamma intressen när det gäller främjande av konstnärers villkor. Dialoger med regionerna har lett till ökad kunskap om varandras roller och särskilda ämnen för samverkan identifieras årligen. Överenskommelserna är fyraåriga och har alla tillkommit på initiativ från regionerna. Dessa överenskommelser avser inte samverkansformer inför framtagande av regionernas kulturplaner.

20. Ur "Mötesreferat från KLYS Mötesplats 12 oktober 2021", sammanställt av KLYS. Citat från medverkande kulturaktörer.

Konstnärsnämnden har idag överenskommelser med Regionsamverkan Sydsverige (Region Skåne, Region Halland, Region Blekinge, Region Kronoberg, Region Jönköping och Region Kalmar), Kultur i Norr (Region Jämtland-Härjedalen, Region Västernorrland, Region Västerbotten och Region Norrbotten) samt en gemensam överenskommelse med Västra Götalandsregionen och Region Värmland. Detta innebär att Konstnärsnämnden har regionala överenskommelser som sammantaget omfattar 12 regioner i landet.

I de årliga dialogerna med regionerna har Konstnärsnämndens expertkunskap efterfrågats – det har framför allt handlat om residens, digitalisering och KKN. För att fånga upp regionernas önskemål om ökat kunskapsutbyte, har myndigheten inrättat en seminarierie benämnd "Perspektiv på...", vilken behandlar olika delar av konstnärers villkor. Denna serie har hittills omfattat just de tre ovan nämnda ämnesområdena och varit heldagar på Konstnärsnämnden, som vänt sig till regionala och kommunala tjänstepersoner, kulturaktörer, konstnärer och politiker. Efter seminariet om residens har ett nationellt nätverk bildats, där regioner och residensarrangörer utbyter erfarenheter och kunskaper.

Statens konstråds samordningsuppdrag

2018 fick Statens konstråd ett permanent regeringsuppdrag som går ut på att samordna arbetet med att främja samtidskonstens utveckling och spridning i landet. I fokus för uppdraget är bildkonst, arkitektur, form och design, som är Konstrådets primära verksamhetsfält. Syftet är att stärka den nationella infrastrukturen för professionella konstaktörer. Uppdraget har ett uttalat regionalt fokus, framför allt genom att Statens konstråd har tagit fram en modell för regionala konstpolitiska samtal. Syftet med dessa samtal är att stötta utvecklingen av konstfältet genom att facilitera och processleda möten mellan politiker, tjänstepersoner och representanter för konstorganisationer. De har hittills skett regionvis, bland annat med Sörmland, Gävleborg, Västmanland och Dalarna. Statens konstråd framhåller att den utarbetade modellen anpassas beroende på sammanhang, behov och förutsättningar men bygger i grunden på "dialog och ett medskapande arbetssätt" med det uttalade målet att skapa utveckling och förändring.

Ytterligare insatser inom Statens konstråds samordningsuppdrag är de årligen återkommande Samtidskonstdagarna, som samlar konstorganisationer från hela landet för att diskutera aktuella frågeställningar utifrån specifika teman, såsom konst och demokrati, som var konferensens tema 2021. Tidigare teman har varit gestaltad livsmiljö (2020) samt konstorganisationernas hållbarhet (2019).

KLYS regionala arbete

Sedan kultursamverkansmodellen infördes har organisationen KLYS (Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd) drivit ett aktivt regionalt arbete kopplat till de strukturer och arbetsmetoder som utvecklats i samband med modellen. Enligt egen utsago i första hand för att se till att konstnärer bjuds in som samtalspart i dialoger om kulturplanerna. Vid KLYS kansli finns en regionalpolitisk strateg anställd. KLYS arbetar aktivt för att, som de själva uttrycker det på sin hemsida, "påverka regionernas konstnärspolitiska satsningar." Det understryks även att KLYS arbetar "för att kulturskaparna ska finnas med i samverkansprocessens olika faser." KLYS lämnar yttranden över samtliga förslag till kulturplaner och sammanställer även årliga konstnärspolitiska analyser över de kulturplaner som antagits. KLYS funktion och insatser för konstnärers villkor lyfts i flera regionala kulturplaner.

Centrumbildningarnas regionala arbete

Som länk mellan konstnärer och arbetsmarknaden företräder de konstnärliga centrumbildningarna omkring 10 000 konstnärer inom olika konstområden.²¹ Centrumbildningarna är medlemsorganisationer, där själva konstnärskapet är förutsättningen för att kunna bli medlem. En betydande del av centrumbildningarnas verksamhet består av direkta uppdragsförmedlande insatser men de bedriver även andra insatser för att stärka konstnärernas ställning på arbetsmarknaden. Verksamheterna skiljer sig åt när det gäller inriktning och resultat, samt i vilken grad de är representerade över landet.

Flera regioner nämner i sina kulturplaner centrumbildningarna som en del i infrastrukturen för konstnärer. Det är dock inte primärt de uppdragsförmedlande insatserna som regionerna lyfter. I Västra Götalandsregionens kulturplan beskrivs att centrumbildningarna varit en dialogpart inför framtagande av planen, med vilka fördjupade samråd har hållits. Även om centrumbildningarna ofta inte deltar i regionernas kulturplanearbete, beskriver flera regioner att centrumbildningarna är en kontinuerlig diskussionspart som bistår med kunskap om konstnärers förutsättningar. Region Västerbotten identifierar i sin kulturplan gemensamma utmaningar för regionen och centrumbildningarna, som de vill ta fasta på: "Region Västerbotten ser ett behov av att tydliggöra centrumbildningarnas roll i relation till den regionala nivån för att gemensamt verka för bättre förutsättningar och villkor för professionella kulturskapare." Det förekommer även att centrumbildningar har regional finansiering och/eller regionala uppdrag, vilket till exempel är fallet inom litteratur och serier i Region Skåne. I Region Skånes kulturplan beskrivs att de "verkar i hela Skåne med uppdrag att stärka och synliggöra sitt konstområde, bredda arbetsmarknaden genom att förmedla uppdrag, kompetensutveckla samt på andra sätt förbättra villkoren för professionella kulturskapare."

21. Centrumbildningarna är 13 organisationer: Centrum för dramatik, Centrum för fotografi, Danscentrum, Filmcentrum, Författarcentrum, Illustratörcentrum, Konsthantverkscentrum, Konstnärscentrum, Musikcentrum Riks, Seriefrämjandet, Teatercentrum, Översättarcentrum, Centrum för cirkus, varité och gatupformance.

Regionala förutsättningar för konstnärspolitik

Kapitlet redogör för strategiskt angelägna områden i en regional konstnärspolitisk kontext. Det inleds med en översikt av aspekter som regionerna ser som särskilt utmanande och prioriterade, följt av fördjupande avsnitt om flernivåstyrning, armlängds avstånd, målstyrning och tillväxt samt om hur pandemin påverkar konstnärers villkor i regionerna. Källor är i huvudsak en enkätundersökning till regionerna samt efterföljande samtal med regionala representanter.

Att främja konstnärers villkor – prioriterade områden i regionerna

I kulturplanerna beskrivs hur de regionala förvaltningarna på olika sätt främjar konstnärers villkor genom att verka för konstnärers möjlighet att kunna försörja sig och vara verksamma i regionen. Bilden kompletteras genom Kulturrådets enkät om konstnärers villkor där regionerna beskriver vilka områden som är prioriterade och utmanande när det gäller konstnärers möjligheter att vara verksamma.

Återkommande områden som lyfts är geografiska förutsättningar, kulturell infrastruktur, kulturella och kreativa näringar, ekonomiska förutsättningar, interregional samverkan samt arrangörsledets förutsättningar. Dessa områden ska inte ses som separata utan tvärtom är de ofta intimt sammanlänkade. Exempelvis kan arrangörsledets förutsättningar i många fall inte frikopplas från de geografiska förutsättningarna i regionen. I vissa regioner hanteras flera av frågorna gemensamt medan andra regioner arbetar med dem mer separat. Frågorna som lyfts i avsnittet belyses på andra ställen i rapporten. Hur arbetet påverkas av pandemin behandlas i ett separat avsnitt.

Geografiska förutsättningar

Möjligheten att kunna försörja sig som konstnär påverkas av bostadsort. I de fyra nordligaste regionerna, som geografiskt sett omfattar halva Sverige bor nio procent av befolkningen. Glest befolkade regioner beskriver i sina kulturplaner geografiska förutsättningar som en grundläggande utmaning som även kan länkas till andra utmaningar på området. Stora geografiska avstånd påverkar oundvikligen konstnärers förutsättningar att vara verksamma i regionerna. Så här beskriver en region de geografiska förutsättningarnas betydelse för konstnärers möjligheter i regionen:

Det är utmanande att verka utanför storstäderna där det finns begränsat med jobbupdrag, kontakter och infrastruktur i närmiljön som t.ex. lokaler, curators, försäljningsställen, kontexter och självklara mötesplatser. Lokalhyror är höga och det finns mycket begränsad tillgång till träning/utbildning/fortbildning inom olika kulturområden.

Glest befolkade regioner med stora avstånd påverkar också återväxten av konstnärer. "Begränsade möjligheter till utveckling och utbildning skapar kompetensflykt", uppger en region i Kulturrådets enkät med tillägget att det särskilt gäller unga. I regioner med sådana geografiska förutsättningar framhålls folkhögskolornas betydelse särskilt, som ofta drivs av regionerna själva. Så här beskriver en av regionerna folkhögskolornas betydelse:

En utmaning är brist på högre konstnärlig utbildning i vår region och i ett norrlandsperspektiv. Här fyller folkhögskolorna en viktig funktion med sina kulturprofiler utöver universiteten i norr.

Geografiska utmaningar är inte förbehållet glest befolkade regioner. Även regioner som angränsar till storstadsregioner lyfter geografiska utmaningar i Kulturrådets enkät, till exempel på följande sätt:

Det finns en infrastrukturell ojämlikhet om behövs analyseras, och även skapas kunskaper om. I länet bosätter sig många konstnärer pga närhet till Stockholm, samt kommunikationer vidare och billigare boendemöjligheter.

Regional kulturell infrastruktur

Undersökningen som ligger till grund för den här rapporten pekar tydligt på betydelsen av en utvecklad regional infrastruktur för konstnärers möjligheter att vara verksamma. Bland annat betonas vikten av stabila institutioner för produktion och arrangörskap, som är en stor del av konstnärernas arbetsmarknad. Kultursamverkansmodellen omfattas i dagsläget av totalt av 238 verksamheter i landets regioner som alla bidrar till att upprätthålla och utveckla regionens arbetsmarknad. Behovet av förvaltning av befintlig infrastruktur och utveckling av densamma lyfts i enkätsvaren. En region beskriver det som att konstnärerna är beroende av stabila institutioner och kulturverksamheter, för att både produktion och arrangörskap i hela regionen ska kunna säkerställas.

Sedan modellen infördes har en rad verksamheter expanderat och tillkommit. Den regionala kulturella infrastrukturen är således under kontinuerlig utveckling. Samtidigt kan konstateras att inom vissa konstområden, och i vissa regioner, är behovet av produktionsplatser, utställningslokaler eller motsvarande stort. Region Stockholm betonar vikten av att produktionsplatser skapas och vidareutvecklas. I deras kulturstrategi nämns just att en förutsättning för att konstnärlig utveckling ska kunna ske i regionen är att översikts- och detaljplaner ger utrymme för konstnärliga produktionsplatser. Även i Region Västernorrlands kulturplan framhålls att konstnärerna själva uttryckt att behovet av mötesplatser är stort. Likaså påtalas att den icke-fysiska infrastrukturen för konstnärer i form av nätverk behöver stärkas och utvecklas.

Kulturella och kreativa näringar

När kulturens möjligheter i det regionala tillväxtarbetet diskuteras, sker det i allmänhet genom kulturella och kreativa näringar (KKN) vilket beskrivs närmare i avsnittet "Om målstyrning och tillväxt". En central utmaning som har flera angränsande utmaningar, är att KKN-branscherna oftast utgörs av egenföretagare med inga eller få anställda. Ett hinder är att regionens företagsfrämjande system inte alltid är anpassade efter dessa förutsättningar. Exempelvis framhåller en region att det behövs större kännedom hos dessa aktörer om konstnärers behov av stöd i uppstarts- och utvecklings-skedet. Denna utmaning ses dock över på flera håll i landet, vilket exempelvis är en utgångspunkt för den KKN-översyn som är under framtagande i Region Kronoberg.

Interregional samverkan

Ett gemensamt behov för samtliga regioner inom kultursamverkansmodellen är att utveckla strukturerade former för samverkan över regiongränserna. På regionsövergripande nivå finns inom kulturområdet långtgående samarbeten etablerade genom *Regionsamverkan Sydsveriges* kulturutskott (Skåne, Halland, Blekinge, Kronoberg, Kalmar, Jönköping) och genom *Kultur i Norr* (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland Härjedalen och Västernorrland). Även ett mellansvenskt regionssamarbete är under etablering. I dessa regionsövergripande samarbeten finns många samordningsvinster vilket i slutändan kan leda till att fler invånare kan nås av konst och kultur. Eller som regionsamverkan Sydsverige framhåller i sitt gemensamma positionspapper: "Genom att överbrygga administrativa gränser och samverka tar vi tillvara kulturens potential och betydelse för utveckling och en god välfärd."

Interregional samverkan beskrivs även kunna ha positiva effekter utifrån ett konstnärspolitiskt perspektiv. Detta bland annat genom att medverkande konstnärer kan nå ut till en breddad publik, få fler

uppdrag och bredare kontaktytor och inte minst genom att samarbeten mellan utövare gynnas. I positionspaperet för regionsamverkan Sydsverige framgår att kulturpolitiken i regionerna ska "underlätta för Sydsveriges aktörer att samarbeta".

Även i regionsamarbetet Kultur i Norr finns ambitioner på det konstnärspolitiska området. De kulturpolitiska prioriteringarna i samarbetet mellan regionerna rör urfolket sameer, kulturella och kreativa näringar samt arrangörsutveckling. Sammantaget har de tre prioriteringarna bäring på arbetet med konstnärers villkor. I anslutning till prioriteringen om kulturella och kreativa näringar konstateras att "yrkesverksamma inom olika konstområden har möjlighet att bo och verka i de norra regionerna är en förutsättning för att kulturella och kreativa initiativ ska utvecklas och växa." Förutsättningen beskrivs inte endast som viktig för näringsverksamheten, utan även för möjligheten att kunna vara professionellt verksam inom sitt konstområde i stort.

Arrangörsledets förutsättningar

Arrangörerna är en förutsättning för att konstnärer ska kunna verka inom sina konstområden. Arrangörsledets breda spektrum av verksamheter, från den ideella sektorns lokala arbete till den statliga arrangörens nationella perspektiv, beskrivs utförligt i Kulturrådets rapport *Arrangörer – uppföljning och kartläggning av förutsättningar* i enlighet med regeringsuppdrag. I rapporten konstateras att regionerna har ett stort ansvar för strukturen med regionala kulturinstitutioner.

Behovet av insatser för att stärka arrangörerna och deras nätverk inom olika konstområden framkommer också i flera kulturplaner. I Region Dalarnas kulturplan är det ett prioriterat utvecklingsområde, med motiveringen att ett arrangörsled är en vital del i förverkligandet av en regional kulturpolitik. Utmaningar gällande arrangörer kan även ses utifrån ett interregionalt perspektiv. I det interregionala samarbetet Kultur i Norr är arrangörsfrämjande åtgärder en specifik prioritering och det betonas att utmaningarna för arrangörer behöver ses i ljuset av lokalfrågorna och de geografiska utmaningarna:

Arrangörerna tillhandahåller viktiga mötesplatser i kommunerna. För att människor ska ges samma möjligheter till kultur i hela landet behövs ett starkt arrangörsled med möjlighet till förnyring och kompetensutveckling samt tillgängliga lokaler i hela norra Sverige.²²

Ekonomiska förutsättningar

Det kan ses som en av kulturpolitikens grundläggande uppgifter att bidra till att det finns möjligheter att kunna verka som konstnär i hela landet. Inte minst genom att sörja för att det finns ekonomiska förutsättningar för skapande verksamhet som annars inte skulle komma till uttryck. Enligt Kulturrådets uppfattning fyller statlig bidragsgivning inom kulturområdet en viktig roll i sammanhanget, och det gör även regionerna. Dels genom sin bidragsgivning till konstnärlig verksamhet, dels när det gäller ersättningsfrågor kopplade till upphovsrätt.

Flera regioner betonar specifikt i sina kulturplaner behovet av att regioner och kommuner har ett särskilt ansvar för att säkerställa att kollektivavtal följs och upphovsrätten efterlevs när konstnärer ska anlitas. Men det beskrivs inte endast handla om korrekt arvodering och efterlevnad av lagstiftning. I Region Värmlands kulturplan konstateras till exempel att den digitala utvecklingen gett upphov till upphovsrättsliga utmaningar och att kunskapen om det behöver fördjupas så att regionerna i sin tur kan vara förebildiga. I sammanhanget ska Konstnärsnämndens rapport *Digitaliseringen*

22. Ur Kultur i norr – kulturpolitiskt positionspaper.

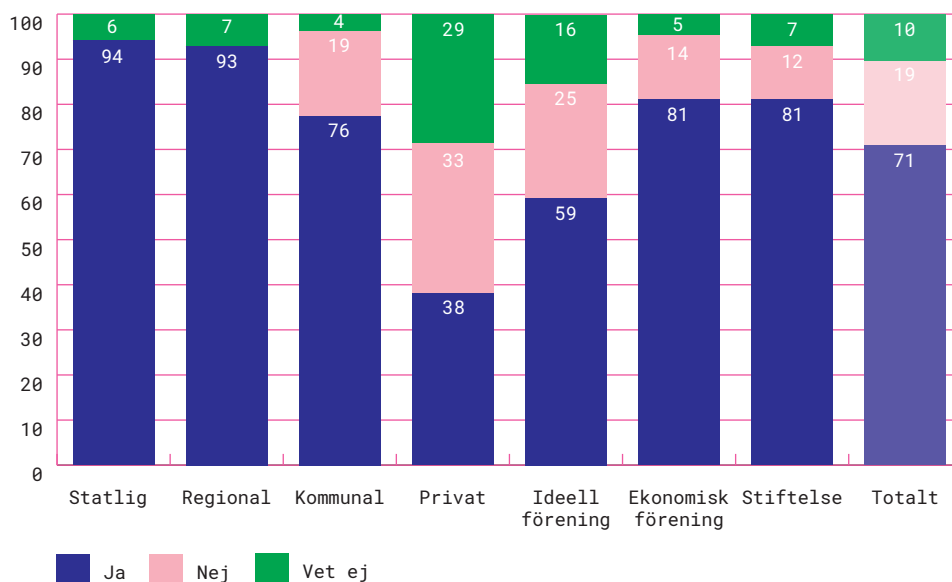
konsekvenser för konstnärers villkor nämnas, som fokuserar på konstnärers möjlighet att få betalt när deras verk nyttjas och sprids digitalt.

En ekonomisk förutsättning: MU-avtalet i regionerna

För konstnärer inom bild- och formområdet är avtalet om medverkans- och utställningsersättning en viktig förutsättning. Från ett regionalt perspektiv uppmärksammas avtalet kontinuerligt, bland annat i kulturplanerna. I Kulturrådets nyligen publicerade uppföljning av hur MU-avtalet efterlevs konstateras att tillämpningen i stort har ökat. De statliga utställningsarrangörerna är den arrangörskategori som följer MU-avtalet i störst utsträckning, men regionala utställningsarrangörer tillämpar avtalet i nästan lika stor utsträckning. Av kulturplanerna framgår att flera regioner driver ett systematiskt arbete för att avtalet ska tillämpas. I Region Jönköpings läns kulturplan beskrivs till exempel att regionen medverkar till att informations- och utbildningsinsatser rörande MU-avtalet genomförs för institutioner, kommuner och konstnärer. Tillämpningen av avtalet beskrivs också vara grundläggande vid bedömning av ansökningar och samarbeten inom området. Snarlika arbetssätt och tillämpningar förekommer i andra regioner.

I Kulturrådets rapport om MU-avtalet framgår att en hög andel av de regionala utställningsarrangörerna (13 av 14 svarande aktörer) tillämpar MU-avtalet. Den höga andelen har delvis sin förklaring i regionernas arbetsinsatser på området. Kulturrådets årliga uppföljning av regionala utställningsarrangörer som ingår i kultursamverkansmodellen bedöms också bidra till tillämpningen eftersom den påminner regionernas om avtalets existens. De senaste årens uppföljningar visar att samtliga av de svarande utställningsarrangörerna inom kultursamverkansmodellen tillämpade MU-avtalet, helt eller delvis, under 2020 och 2019.

I vilken grad MU-avtalet tillämpas vid visningar av verk, produktion av utställningar eller liknande. Arrangörskategorier. Procent.

Flernivåstyrning: vilka roller har stat, kommun och region?

Kultursamverkan har stärkt konstnärspolitiken

I den konstnärspolitiska utredningen konstateras att regionerna har stor betydelse för möjligheterna att verka som konstnär i hela landet, i rollen som uppdragsgivare, arbetsgivare, bidragsgivare och strukturhållare.²³ Den konstnärspolitiska utredningen konstaterar också att kultursamverkansmodellen, som kommit att synliggöra en större helhet av det regionala kulturlivet, har blivit viktig för att stärka konstnärernas villkor och förutsättningar.

Att kultursamverkansmodellen har blivit en viktig arena för att stärka konstnärers villkor är en konsekvens av att regionerna som ingår i kultursamverkansmodellen styr över hur det regionala kulturlivet ska utformas – och ett aktivt kulturliv förutsätter att det finns professionella konstnärer, inom samtliga konstområden.

Konstnärspolitiska utredningen gör bedömningen att förutsättningarna för konstnärer att etablera sig och verka i landets regioner behöver förbättras.²⁴ Kulturrådets uppfattning är att regionerna generellt sett arbetar för att förbättra dessa förutsättningar, vilket framgår genom denna rapport i sin helhet.

Även om regionerna har en betydelsefull roll i arbetet med att främja konstnärers villkor är det Kulturrådets uppfattning att ansvaret för dessa konstnärrelaterade frågor inte ska bäras av endast regionerna. Det behövs ett samspel mellan de tre styrvåren stat, region och kommun för att konstens frihet och egenvärde ska kunna värnas fullt ut. Det förutsätts även att rollerna och handlingsutrymmet dessa parter emellan är medvetandegjorda för att det ska kunna realiseras.

Hur ser då rollfördelningen ut mellan stat, region och kommun när det gäller frågor som rör konstnärers villkor, och hur ser regionerna på denna rollfördelning? Det undersöks närmare i detta avsnitt.

Ansvarsfördelning mellan statlig och regional nivå

Som beskrivs i rapportens första kapitel förhåller sig samtliga regioner aktivt till konstnärspolitiken i sina kulturplaner, även om fokusområden och perspektiv varierar. I Kulturrådets konstnärspolitiska enkät till regionerna framhåller flera regioner att kultursamverkansmodellen lett till en positiv utveckling för konstnärspolitiken, inte minst på grund av den decentralisering som modellen inneburit, vilket möjliggjort att regionerna kan tillvarata och utveckla regionspecifika förutsättningar i större utsträckning än tidigare. Kultursamverkansmodellens införande har även bidragit till att regionens roll som samverkanspart gentemot både stat och region har utvecklats, vilket utifrån ett konstnärspolitiskt perspektiv lett till nya utmaningar.

Flera regioner beskriver att samverkan med den statliga nivån i konstnärspolitiska frågor över lag fungerar bra. I enkäten refereras till såväl betydelsen av kontinuerliga dialoger med Kulturrådet kring dessa frågor som till de konstnärspolitiska överenskommelser som flera av regionerna har med Konstnärsnämnden. Ett antal regioner framhåller dock att dialogen mellan stat och region behöver utvecklas; inte enbart vad gäller de konstnärspolitiska frågorna utan snarare kring

23. *Konstnär – oavsett villkor?* s. 407.

24. *Ibid.*, s. 26.

kultursamverkansmodellen i stort. Detta är ett behov som Kulturrådet identifierade i myndighetens genomlysning av kultursamverkansmodellen i början av 2020. Därefter har ett utvecklingsarbete kring modellens processer påbörjats, som bland annat inneburit att myndighetens dialogytor med regionerna har utökats. Det bör här framhållas att ett myndighetsövergripande strategiskt utvecklingsområde är utvecklade former för samverkan och flernivåstyrning, vilket våra utvecklade samrådsprocesser ska ses i ljuset av. Ännu ett av våra strategiska utvecklingsområden med bäring i detta sammanhang är konstnärlig frihet.

Regionernas insatser för konstnärers villkor belystes vid KLYS årliga medlemssammankomst 2021, där även Kulturrådet och Konstnärsnämnden deltog. Temat för sammankomsten var "Arbetsvillkoren för professionella kulturskapare i landets regioner" och representanter från flertalet konstområden och flera av KLYS medlemsorganisationer deltog. Flera aktörer som deltog på medlemsmötet bekräftar bilden som tidigare lyfts i denna rapport, det vill säga att regionerna bedriver ett aktivt arbete med frågor om konstnärers villkor. Bland annat framhölls att regionerna har en lyhördhet för konstnärers behov och att de stöd som fördelas av dem är av avgörande betydelse. Det framhölls också att flera av regionerna ger stöd med långsiktiga ambitioner och kontinuitet och att aktörerna upplever sig vara del av en befintlig struktur, som inom flera konstområden är under stark utveckling och uppbyggnad.²⁵

Ansvarsfördelning mellan regional och kommunal nivå

I Kulturrådets enkät och fördjupande samtal kring konstnärspolitiska frågor, diskuterades övergående regionernas relation till kommunerna. Regionerna lyfter först och främst den övergripande utmaningen med att förutsättningarna för att arbeta med konstnärsrelaterade frågor lokalt skiljer sig mycket från kommun till kommun. Inte minst på grund av att många av de mindre kommunerna i landet har omfattande ekonomiska utmaningar, vilket gör att det förekommer att konstnärsperspektiven bortprioriteras. Det medför att regionerna på många håll i landet behöver avväga i vilken utsträckning de behöver vara kompensatoriska i stöd och satsningar till konstnärer. Det i många fall ansträngda läget fordrar enligt flera regioner täta dialoger mellan region och kommun, vilket ställer höga krav på regionerna som samverkanspart.

Regionerna uppger att de regelbundna samtalen med kommunerna visar att det inte alltid är självklart vem som ska ta ansvar för olika frågor. En region uppger att de själva tar ett tydligt ansvar för att stötta konstnärer och att de förväntar sig att kommunerna möter upp med att ta ansvar för lokaler, föreningsliv och kulturskola. Den uppfattningen delas inte alltid av kommunerna, menar den regionala representanten, vilket kan ge upphov till friktion. En annan region lyfter uppfattar å andra sidan att vissa kommuner "ägnar sig för mycket åt lokalfrågor", och exemplifierar med etableringen av ett kulturhus. Regionen uppfattar att detta engagemang sker på bekostnad av det fria kulturlivet. Flera regioner uppfattar att det inte finns några förväntningar på kommunerna när det gäller konstnärspolitiska frågor och att det bidrar till att kommunernas arbete med konstnärspolitiska frågor inte alltid sker strukturerat. Brist på tydliga målbilder och anställda med kulturkompetens lyfts bland annat.

Uppfattningen om att det inte finns några förväntningar på kommunerna när det gäller konstnärsrelaterade frågor ska härledas till kommunallagen, som ger kommunerna stor frihet att utforma arbetet efter egna förutsättningar. Även regionerna lyder under kommunallagen, med samma fria mandat som kommunerna. Genom de regionala kulturplanerna, som tagits fram i samråd med det professionella kulturlivet, finns dock en etablerad struktur för konstnärsrelaterade frågor till skillnad från i många kommuner. Kulturrådet har även tagit del av goda exempel på kommunala kulturplaner, där ett tydligt ansvar för frågor som rör konstnärers villkor skrivits fram.

25. Ur "Mötesreferat från KLYS Mötesplats 12 oktober 2021", sammanställt av KLYS. Citat från medverkande kulturaktörer.

Kulturrådet bedömer att flera parametrar, vid sidan av de ekonomiska förutsättningarna, bidrar till att förutsättningarna för att arbeta med konstnärers villkor ser olika ut kommunerna emellan: kommunens storlek, organisation samt demografiska och geografiska förutsättningar är några faktorer. Ytterligare en faktor är att den säsongsbetonade besöksnäringen är en grundläggande förutsättning för vissa kommuner, medan den inte är det för andra. En kommunspecifik förutsättning är också att den lokala demokratin utgår från medborgarperspektivet. Medborgarnas närhet till kommunala beslut, samt möjligheten att påverka dem, är en grundsten i det kommunala självstyret. De lokala förutsättningarna för att verka som konstnär har således växt fram med utgångspunkt i detta medborgarperspektiv. Den kulturella infrastrukturen är avgörande för möjligheten att driva frågor om konstnärers villkor på kommunal nivå, det vill säga tillgång till kulturinstitutioner, konstnärliga utbildningar med mera – oavsett om det handlar om kulturell infrastruktur som finansieras eller drivs på regional eller kommunal nivå. På så sätt ansluter de kommunala utmaningarna till stor del till den beskrivning av generella regionala konstnärspolitiska utmaningar, som ges i denna rapport.²⁶

Att fylla kunskapsbehovet

Diskussionen kring roller i det konstnärspolitiska arbetet bör ses i ljuset av vad Återstartsutredningen beskriver under rubriken "Flernivåstyret skapar osäkerhet kring kulturens finansiering":

Ansvarsfördelningen mellan staten, regioner och kommuner när det gäller kultur är inte tydligt reglerad. Flera aktörer har uttryckt en osäkerhet kopplad till ansvarsfördelningen i flernivåstyringen av kultur /.../.²⁷

Det ska tilläggas att utmaningarna har lyfts tidigare och det pågår redan ett omfattande arbete tillsammans med landets regioner om hur arbetssätten i kultursamverkanmodellen kan utvecklas och förfinas. Utifrån beskrivningarna i detta rapportavsnitt av rollfördelningen mellan stat, region och kommun i det konstnärspolitiska arbetet, är det inte primärt mellan stat och region som de största utmaningarna ligger, utan mellan regioner och kommuner.

Många regioner har en tät samverkan med kommunerna i konstnärspolitiska frågor, bland annat när det gäller kompetensutveckling. En generell bild som regionerna förmedlar till Kulturrådet är att kunskapen om konstnärers villkor och konstnärspolitik bland kommunerna är förhållandevis låg. Vissa regioner ser det som sin uppgift att bidra till denna kunskap och bistår på olika sätt kommunerna med kompetensutveckling i konstnärspolitiska frågor. En region beskriver det som en pedagogisk uppgift att synliggöra konstnärers villkor och konstnärspolitiken i ett kommunalt perspektiv. Andra regioner anser sig inte ha uppdraget att väga upp det som de upplever som bristande engagemang för konstnärspolitiska insatser från vissa kommuners sida.

Utifrån ett konstnärspolitiskt perspektiv kan denna samverkan mellan region och kommun, i form av kompetensutvecklingsinsatser, ses som sätt att hantera den osäkerhet i ansvarsfördelning som Återstartsutredningen identifierat.

Armlängds avstånd: en konstnärspolitisk grundförutsättning

Det finns ingen fast definition av begreppet armlängds avstånd, men när det används i kulturpolitiska sammanhang avses vanligen att politiken ska skapa förutsättningar för kulturen utan att styra

26. De sammanfattas i avsnittet "Konstnärers möjligheter att vara verksamma regionalt – prioriteringar och utmaningar".

27. *Från kris till kraft*, s. 20

och besluta över konstnärligt innehåll och konstnärliga processer. För att principen ska kunna upprätthållas förutsätts ett organisatoriskt skydd från politiska beslut om konstnärligt innehåll.²⁸ Principen utgår från grundlagen, närmare bestämt fastställs där att yttrandefriheten har till ändamål att: "säkra ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande". Principen om armlängds avstånd finns inte inskriven i kommunallagen, som ju gäller på samma sätt för kommuner och regioner. I regeringsformen fastställs att maktfördelningen mellan politiken och förvaltningen är absolut: "Ingen myndighet, inte heller riksdagen eller en kommuns beslutande organ, får bestämma hur en förvaltningsmyndighet i ett särskilt fall ska besluta i ett ärende som rör myndighetsutövning mot en enskild eller mot en kommun eller som rör tillämpningen av lag".

Principen om armlängds avstånd är en utgångspunkt i samtliga nu gällande kulturplaner. Region Sörmlands kulturplan är tydlig med förutsättningarna:

Att skapa konstpolitik förutsätter kulturpolitik. En politik där armlängds avstånd till innehåll och utförande råder. (Region Sörmland)

Region Östergötland fastställer i sin plan ett kulturpolitiskt ramverk, där principen om armlängds avstånd definieras i förhållande till politiken för att understryka vikten av principen och vilket ansvar som här åläggs de förtroendevalda i regionen:

Region Östergötlands kulturpolitik grundar sig på principen om armlängds avstånd. /.../ Detta betyder att den politiska nivån inte ska styra den konstnärliga verksamheten eller göra konstnärliga bedömningar. (Region Östergötland)

I Region Hallands kulturplan görs ett ställningstagande i form av en formulerad ansvarsfördelning mellan politik och kulturutövare:

/.../ den politiska nivån ska skapa förutsättningar för konst och kultur genom att besluta om mål, inriktning och ekonomiska ramar för det kulturpolitiska området. Konstnärliga beslut ska fattas av konstnärer, kulturskapare, konstnärliga ledare, ämnesexperter och sakkunniga. (Region Halland)

Det är emellertid inte endast ansvarsfördelningen mellan politiken och utövarledet som är en förutsättning för ett öppet kulturklimat, menar Region Halland. I deras kulturplan beskrivs också behovet av ett öppet kritiskt och offentligt samtal om hur konst och kultur ska stärkas i regionen. Det uttrycks med emfas att: "alla försök att försvåra eller hindra ett fritt konstnärligt skapande ska motverkas."

Hur principen tillämpas

Samtidigt som Kulturrådet fick det regeringsuppdrag som resulterat i denna rapport fick Myndigheten för kulturanalys ett regeringsuppdrag om tillämpningen av principen om armlängds avstånd. Uppdraget resulterade i rapporten *Så fri är konsten*, som undersöker hur kulturpolitiska insatser kan påverka den konstnärliga friheten. Såväl statliga, regionala och kommunala perspektiv berörs. I rapporten konstateras att armlängdsprincipen inte är möjlig att tillämpa fullt ut på regional nivå. Även om den är inskriven i grundlagen ges den enligt Kulturanalys bedömning inte det organisa-

28. Resonemanget refererar till den tolkning av begreppet armlängds avstånd som ges i *Så fri är konsten*, s. 57: "Armlängds avstånd handlar om att det ska finnas ett organisatoriskt skydd som försvårar politisk styrning, och att politiker ska avhålla sig från konstnärlig bedömning och påverkan på konstnärligt innehåll och konstnärliga processer."

toriska skydd som den förutsätter, på regional nivå, i och med det direkta politiska ansvar som kommunallagen föreskriver. Det innebär att principens upprätthållande blir beroende av att politiken och politiker självmant avstår från styrning.²⁹ Även om Kulturanalys menar att armlängdsprincipen inte tillämpas fullt ut i regionerna, konstaterar de samtidigt att det inte med självklarhet innebär att den konstnärliga friheten påverkas negativt.

Kulturrådets bedömning är att det bland regionerna finns en stor medvetenhet om vilket slags organisatoriskt skydd kommunallagen stipulerar när det gäller konstnärers skapande verksamhet. I Kulturrådets samtal med regionerna i samband med denna översyn framhåller de att det finns etablerade rutiner för att hantera frågor och situationer där potentiell styrning av konstnärligt innehåll kan uppkomma. Regionerna framhåller också betydelsen av att kontinuerligt utbilda regionpolitiker i frågor om kulturpolitik i allmänhet och armlängds avståndsprincipen i synnerhet. Således håller många av landets regioner workshops, utbildningar och seminarier för regionpolitikerna i dessa frågor, framför allt inför att nämndens ledamöter byts ut vid eventuella maktskiften. Kulturrådets uppfattning är att regionala insatser som dessa är exempel på ett målmedvetet arbete för att efterleva – och sprida kunskap om – principen om armlängds avstånd, vilket regionerna också åtagit sig att göra i enlighet med kulturplanerna. På regionernas önskemål deltar Kulturrådet i dessa sammanhang för att informera utifrån myndighetens perspektiv. Under 2022 planerar Kulturrådet samordnade informationsinsatser kring bland annat armlängdsprincipen, vilka kommer att genomföras tillsammans med Sveriges kommuner och regioner.

Riskfaktorer

Regionerna arbetar för att efterleva principen om armlängds avstånd, men som Kulturanalys konstaterar ökar riskerna för politisk styrning med negativ påverkan när principen har det begränsade organisatoriska skydd som kommunallagen föreskriver. Dessa risker kan preciseras utifrån ett par exempel på omständigheter och situationer som kan uppkomma på regional kulturpolitisk nivå, som kan relateras till principen om armlängds avstånd.

En riskfaktor som bör lyftas är det faktum att det är vanligt förekommande i regionerna att beslutsfattande politiker i kulturnämnd eller motsvarande samtidigt sitter i styrande position i en eller flera regionala kulturinstitutioner. Det finns ingen reglering som hindrar att det förekommer att politiker intar dessa två positioner, men i Kulturrådets samtal med regionerna inför denna rapport framkommer uppfattningen att det inte är lämpligt utifrån rättssäkerhetssynpunkt. Även om det är brukligt att de anmäler jäv när nämndärenden som berör deras respektive organisation hanteras, så bidrar dessa "dubbla positioner" till att principen om armlängds avstånd utmanas. Ett skäl till att det är vanligt förekommande att politiker ofta intar dessa två positioner är kompetensbrist på såväl kulturpolitiker som styrelseledamöter. Det framkommer i Kulturrådets samtal med regionerna. Det är i vissa delar av landet inte alltid helt lätt att tillsätta vare sig kulturpolitiker eller styrelseledamöter som har den erfarenhet och kompetens som respektive roll kräver.

Ytterligare en riskfaktor är att det förekommer regionala kulturpolitiker som utifrån ideologiska utgångspunkter vill utmana principen om armlängds avstånd, ibland medvetet och ibland omedvetet. Vissa av dessa situationer har genererat debatter som förts i riksmidia kring vilken roll politiker ska inta i förhållande till konsten men också debatt kring konstabegreppet i sig. Det ska påpekas att huvuddelen av de mediala debatterna där politiker rent konkret har utmanat principen om armlängds avstånd har förekommit på en kommunalpolitisk nivå. Regionerna framhåller i samtal med Kulturrådet att de inte upplever dessa utmaningar som systemhotande i dagsläget. Däremot vittnar flera regionala kulturchefer om en oro för en utveckling på sikt där det fria konstnärliga skapandet kan

29. *Så fri är konsten*, s. 234.

komma att bli alltmer kringskuret. Även om regionerna idag har arbetssätt för att hantera jävsproblematik och enskilda situationer som kan uppkomma, befaras att principen om armlängds avstånd alltmer systematiskt kan komma att ifrågasättas med utgångspunkt i politiska övertygelser. Just nu är det av ren välvilja som principen efterlevs, nämner en region, men frågar sig vad som händer när inte den välviljan styr?

Samtidigt understryker en regional kulturchef att det faktum att principen om armlängds avstånd ifrågasätts också skapar ett aktivt politiskt diskussionsklimat – frågeställningen hamnar på agendan och argumenten för yttrandefriheten behöver vässas och motiveras: "Vi måste vara pålästa kring varför vi ska ha konstnärlig frihet. Vi måste stärka vår argumentation". Att diskutera frågan skapar intellektuell stimulans och driver fram ställningstaganden kring konstens och konstnärernas förutsättningar.

Att hålla principen levande

Principen om armlängds avstånd stannar inte vid att vara en allmän policyformulering i regionernas kulturplaner. Flera regioner har kompetensutveckling med utgångspunkt i principen, för att bidra med kunskap till politiska beslutsfattare och tjänstemän. En av dessa insatser benämns (i Kulturrådets enkät) av en region som "viktig för att ge en bild av hur ekosystemet ser ut och hur det hänger ihop /.../. Bra att alla får en samsyn kring detta." Ytterligare en respondent understryker i enkätsvaret vikten av dessa insatser: "Vi måste ha återkommande utbildningar om vad armlängds avstånd är."

Flera av regionerna lyfter också i samtalen att det är viktigt att principen inte endast aktualiseras utifrån politiska beslutsfattare utan även i relation till tjänstemannarollen och deras beredningsarbete som lägger grunden för politiska beslut. I kultursamverkansutredningen *Spela samman* beskrevs att det är av stor vikt att den konstnärliga friheten säkras genom att överlåta konstnärliga bedömningar till ämnesexperter. Så har också kommit att ske i landets regioner genom referensgrupper och andra granskningssystem av peer review-modell, både när det gäller regionernas egen bidragsgivning och i arbetet med att ta fram kulturplaner.

Kulturrådets uppfattning är dock att det inte råder någon tydligt definierad gräns mellan ämnesexperter och tjänstepersoner i regionerna inom kulturområdet. Det är heller inte alltid eftersträvansvärt att söka upprätthålla någon sådan gräns, i den mån det över huvud taget går att göra det. I många fall har tjänstepersonen ämnesexpertis och erfarenhet från verksamhet inom ett eller flera konstområden, och genom rollen som tjänsteperson inom kulturområdet ackumuleras med tiden en kulturpolitisk kompetens och överblick som är en förutsättning för yrkesutövningen. Det är enligt Kulturrådets erfarenhet fullt möjligt att kombinera tjänstepersons-expertrollen med att upprätthålla en rättssäker hantering av bidragsansökningar.

I syfte att säkerställa en oberoende kvalitetsbedömning förekommer tjänstemannautbyte regioner emellan för bedömning av inkomna ansökningar från aktörer och verksamheter. Det förekommer också att centrumbildningar anlitas för att utse konstnärliga referensgrupper, som deltar i beredning av stipendier och utvecklingsbidrag. Detta arbetssätt tillämpas i Västra Götalandsregionen och motiveras i kulturplanen med att: "Syftet är att förstärka principen om armlängds avstånd, bidra till en mer kvalificerad konstnärlig bedömning och garantera en rättssäker process."

Dessa externa bedömningsmodeller syftar också till att säkra att bedömningsprocessen utgår från konstnärers villkor. Det finns i regionerna olika arbetssätt för förvaltning och utveckling av dessa frågor. I Region Skåne har en utvecklartjänst inrättats, med särskilt fokus på just villkor för konstnärligt skapande.

Processen för att ta fram kulturplaner, och vilka former som regionerna tillämpar för att samråda med konstnärer och konstnärsrelaterade organisationer varierar i hög grad, vilket beskrivits tidigare i rapporten. Denna del av kulturplaneprocessen är i vissa regioner under utveckling för att i högre

utsträckning kunna möta utvecklingsbehoven inom flera konstområden. Vissa regioner arbetar med att utveckla och förfina granskningsprocesserna i sin bidragsgivning för att skapa en större transparens och rättssäkerhet. Att detta utvecklingsarbete genomförs parallellt med att principen om armlängds avstånd aktualiseras på en politisk nivå ser Kulturrådet som betydelsefullt för att kunna skapa samspel och samsyn kring principen och dess förutsättningar.

Princip för vem?

Vi har genom detta avsnitt sett att principen om armlängds avstånd är mångfacetterad och ett förhållandevis komplext begrepp. Samtidigt kan vi konstatera att regionerna inte skyggar för att hantera frågor som är kopplade till den. Att principen inte kan tillämpas fullt ut i regionerna med hänvisning till kommunallagen är inget hinder för att den är en utgångspunkt i samtliga kulturplaner, vilket ju också är det yttersta strategiska dokumentet som ligger till grund för regionens kulturliv och dess finansiering.

Kulturrådet kan dock konstatera att den allmänna diskussionen idag kring hur principen om armlängds avstånd tillämpas i offentlig förvaltning handlar mer om de som ska efterleva principen än om dem som den är till för och varför den ska efterlevas. Det är inte bara hur tillämpningen av principen ska ske som behöver diskuteras utan även varför den finns till. Utifrån ett regionalt perspektiv fyller regionernas kunskapspridande insatser kring principen en viktig roll i sammanhanget.

Om målstyrning och tillväxt

Den "fria" diskussionen

Diskussioner kring kulturens egenvärde och konstnärlig frihet har förts med viss regelbundenhet i Sverige sedan 1974 års kulturpolitiska mål infördes. Det skedde inte minst i samband med lanseringen av kultursamverkansmodellen i början på 2010-talet. En återkommande synpunkt när modellen infördes var att ökad regionalt inflytande över kulturpolitik och utökad ekonomiskt spelutrymme skulle kunna innebära att kulturen reduceras till att uppfylla andra syften än sina egna. En risk med denna utveckling, menade kritiker, är inskränkningar på kulturens egenvärde och konstnärlig frihet.³⁰

Föreställningen om att kulturen ska stå fri från påverkan av omgivande faktorer är i allra högsta grad levande utifrån ett regionalt perspektiv idag, vilket bland annat rapportavsnitten om konstens egenvärde och armlängds avstånd i regionerna visar. Mycket pekar på att de konstnärspolitiska grundläggande förutsättningarna, konstens egenvärde och principen om armlängds avstånd, inte har påverkats negativt av regionaliseringen, utan snarare växt sig starkare och blivit etablerade genom kultursamverkansmodellen.

En aktuell diskussion som berör dessa konstnärspolitiska grundförutsättningar handlar om målstyrning av kulturen, det vill säga att kultur förväntas uppnå andra mål än de rent konstnärliga. I Myndigheten för kulturanalys rapport *Så fri är konsten* konstateras att den regionala kulturen präglas av en målstyrning, bland annat genom att kulturen förväntas bidra till att stärka regioners attraktivitet, folkhälsa, ekonomiska tillväxt och hållbara utveckling. Deras utredning har inte undersökt denna målstyrnings direkta påverkan på den konstnärliga friheten men bedömer att det finns risker för en negativ påverkan. Det som Kulturanalys identifierar som en möjlig problematisk målstyrning kan också ses som en positiv utveckling för kulturens del. Områden som attraktivitet och hållbarhet är

30. Se exempelvis Bengt Göransson, "Kulturen som mädchen för alles?" i *Tankar om politik*.

etablerade i den regionala tillväxtpolitiken. Att kulturen tar plats i det sammanhanget är en förutsättning för att kunna driva ett verkningsfullt arbete med kulturella och kreativa näringar. Kulturrådets kontinuerliga dialog med landets regioner vittnar om en medvetenhet bland regionerna om utmaningarna som de bägge perspektiven kulturens egenvärde/frihet och målstyrning innebär. Kulturrådet följer fortsatt utvecklingen på dessa områden i regionerna, utifrån vilka behov, utmaningar och möjligheter som de identifierar.

Realiseringen av aspektpolitiken

Inom kultursamverkansmodellen är det ett grundläggande arbetssätt att beakta kulturen och dess utövers möjligheter att samspela med andra politik- och samhällsområden. I regeringens proposition för en ny kulturpolitik framhålls att aspektpolitik är ett område, som "kan behöva skyndas på och accentueras", vilket i viss utsträckning har skett i praktiken sedan kultursamverkansmodellens införande.³¹ Det finns gott om exempel på hur kulturområdet i regionerna används och bidrar inom andra områden, till exempel inom regional tillväxt, vilket vi kommer till senare i detta rapportavsnitt. Och i de förnyade nationella kulturpolitiska målen som antogs 2009, betonas det ytterligare att konsten ska ha en aktiv roll i samhället i stort: "Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling." Dessa mål är i hög grad vägledande i den regionala kulturpolitiken, och de betonar konstens möjlighet att ha inverkan på omgivande politikområden snarare än att de formas och utnyttjas av dem. Givetvis påverkas konst och kultur alltid av omgivande samhällsfaktorer, och det är en av dess centrala egenskaper att kunna göra det; att tolka och skapa förståelse för komplexa samhällssekendern, synliggöra strukturer som annars inte ger sig tillkänna.

Kulturell tillväxt i regionerna

Kulturen har generellt sett fått en starkare roll i det regionala tillväxtarbetet sedan införandet av kultursamverkansmodellen, parallellt med att regionerna har fått ett utökat ansvar för den regionala tillväxtpolitiken. Även i Återstartsutredningen konstateras att det skett en utveckling där kulturen ges mer plats i det regionala utvecklingsarbetet, även om det samtidigt sägs att det kan göras mer på området. Att en särskild utredning tillsatts av regeringen i november 2021 kring hur en samlad KKN-strategi skulle kunna se ut ska betraktas i ljuset av detta.

I de regionala utvecklingsstrategierna kan vi se exempel på uttalad målstyrning, där kulturen kopplas till hållbarhetsaspekter samt beskrivs utifrån dess förmåga att skapa attraktivitetsvärden och höjd livskvalitet för regionens invånare. Men vi ser också exempel på att det konstnärliga uttryckets frihet värnas och stöds i de regionala utvecklingsstrategierna. I Skånes regionala utvecklingsstrategi skrivs det fram att en förutsättning för att kulturen kunna verka som tillväxtnäring – eller snarare "drivkraft" – är att frågan om konstens egenvärde aktualiseras.

Det förekommer också att regionala utvecklingsstrategier specifikt framhåller betydelsen av att stärka den kulturella infrastrukturen och kulturskaparnas betydelse i sammanhanget. I dessa fall är det primärt inte hur kulturen ska bidra till att tillväxtmålen inom andra politikområden uppnås som benämns, utan hur den kulturella tillväxten i sig ska kunna främjas. På så sätt vittnar dessa skrivningar om en grundsyn på kulturen och konstnärerna som en integrerad del i den regionala tillväxtpolitiken.

Det är inte endast i de regionala utvecklingsstrategierna som tillväxtperspektiven när det gäller konstnärer och regional kultur synliggörs. Västra Götalands kulturplan inleds med en formulering som med enfaset understryker det faktum att kulturen visserligen bidrar till tillväxt, men att det är inte är dess egentliga syfte:

31. *Tid för kultur*, s. 112.

Kulturens värden bygger attraktiva samhällen, gemenskap, företag, innovationer och god hälsa – men det är inte därför den finns. Den finns för att vidga vårt inre och påminna oss människor om att vi är del i en större rörelse av rum och tid där vi hela tiden utvecklas. (Västra Götalandsregionen)

Ovanstående citat inleds med en mening som handlar om kulturen som tillväxtnäring; resonemanget om attraktiva samhällen refererar till området gestaltad livsmiljö medan företag och innovationer handlar om kulturella och kreativa näringar. Kulturens hälsofrämjande betydelse i samma mening skulle till exempel kunna avse biblioterapi eller någon annan kulturell hälsofrämjande aktivitet. I den andra meningen lyfts kulturens värde till ett allmänmänskligt sammanhang, där de kulturella upplevelsernas förmåga att förstå tillvaron skrivs fram som ett slags "tillvarons kompass". Ställningstagandet i kulturplanen refererar direkt till det nationella kulturpolitiska målet att konsten ska prägla samhällets utveckling, eller snarare beskriver det hur konsten ska göra det: genom "att vidga vårt inre och påminna oss människor om att vi är del i en större rörelse av rum och tid".

Ännu ett exempel på kulturens samspel med andra politik- och samhällsområden kan ges genom Kultur i Norr, det interregionala nätverket med landets fyra nordligaste regioner (Västernorrland, Jämtland Härjedalen, Västerbotten och Norrbotten). Inom nätverket är kulturella och kreativa näringar ett uttalat prioriterat område som regionerna åtar sig att verka inom. Särskilt värt att notera här är att ett motiv till att arbeta tvärpolitiskt är att "andra politikområden tar in kulturens roll i samhällsutvecklingen".³² I likhet med ovan nämnda regionala exempel relaterar ambitionen direkt till det nationella kulturpolitiska målet om att konsten ska prägla samhällets utveckling. Konkreta insatser som Kultur i Norr arbetar för inom KKN-området är att etablera noder för form och design samt att stärka inkubatorer och kreativa kluster i norra Sverige.

Ytterligare ett aktuellt exempel på samspel mellan kultur och andra sektorer som drivits av regionerna, och som särskilt prioriterats under coronapandemin, är insatser för företagarkompetens för konstnärer. Dessa drivs i flera av landets regioner med seminarier kring juridik, ekonomi, bokföring med mera. Här intar de regionala förvaltningarna och/eller de regionala strategerna eller konsulenterna inom berörda konstområden en samordnande roll på flera håll i landet. Det ska också sägas att dessa insatser inte endast genomförs genom kulturområdets försorg. Det förekommer också att nämnder inom näringslivsområdet har beslutat om uppdrag om hur konstnärer ska stöttas som företagare eller att särskilda informationsinsatser om regionens generella företagsjour har genomförts gentemot kulturföretagare.

Det första av de två ovanstående exemplen på tvärpolitiska insatser äger rum på en övergripande strukturellt stärkande nivå, då den handlar om att utveckla den regionala infrastrukturen för kulturen i de norra regionerna. Det andra exemplet är däremot en insats som vänder sig direkt till den konstnärliga utövaren som företagare, för att förbättra och förenkla dennes förutsättningar i yrkeslivet.

Bägge dessa exempel syftar tillsammans till att förbättra konstnärers villkor, och visar på betydelsen av samspel mellan regionala insatser på en strukturell och en konkret nivå. Tillsammans blir de betydelsefulla faktorer för att kunna verka i en tid av omställning efter pandemin, där förutsättningar och villkor inte alltid är givna. Dessa ovan nämnda regionala arbetssätt synliggör en tilltro till att kulturen har en aktiv roll i samhällsutvecklingen. I arbetet med hur en kommande KKN-strategi kan se ut är detta faktorer att ta i beaktande.

32. Ur Kultur i Norr – kulturpolitiskt positionspapper.

En balanserad kultur- och konstnärspolitik

I detta rapportavsnitt framgår att kulturen i många regioner är en aktiv del i tillväxtarbetet. Och om så ännu inte är fallet drivs i regel ett målmedvetet arbete i den riktningen. Region Kronoberg framhåller i sin för 2022 antagna kulturplan att kulturpolitik och näringslivspolitik behöver samverka kring ansvarsfördelning och insatser för att attrahera den här delen av näringslivet. Det är av betydelse både för konstnärerna i sig och för regionen i stort:

Kontakt mellan kulturskapare och andra branscher kan också bidra till att stärka innovationsförmågan i länet. Här har kulturpolitiken och den regionala utvecklingspolitiken olika roller och ansvar och behöver samverka för att säkerställa att de här näringarna inte faller mellan stolarna. (Region Kronoberg)

Parallellt med detta utvecklingsspår om kulturell tillväxt har vi i tidigare avsnitt i rapporten sett ett utpräglat strategiskt arbete i regionerna kring frågor som är en förutsättning för konstnärlig frihet, det vill säga principen om armlängds avstånd och värnandet om konstens egenvärde.

Utifrån samtalen med regionerna och andra konstnärspolitiska intressenter och aktörer i arbetet med denna översyn, är det Kulturrådets bild att dessa två spår i den regionala kulturpolitiken – det kulturella tillväxtarbetet samt arbetet som bidrar till att säkra den konstnärliga friheten – inte drivs på bekostnad av varandra. Snarare ser vi att de bägge spåren ofta lyckas balanseras väl.

I Myndigheten för kulturanalys rapport *Så fri är konsten* konstateras att den regionala kulturen präglas av en målstyrning, bland annat förväntas kulturen bidra till att stärka regioners attraktivitet, folkhälsa, ekonomiska tillväxt och hållbara utveckling. Med utgångspunkt i detta bedöms den regionala kulturpolitiken i deras rapport vara instrumentell, eftersom kulturen hanteras som en drivkraft för regionens strävanden inom andra politikområden.³³

Att kalla den regionala kulturpolitiken för instrumentell synliggör enligt Kulturrådets bild inte hela spektrat av den, varken hur den verkar idag eller vilka utvecklingsmöjligheter den besitter. Själva målstyrningen i sig behöver inte stå i motsats till att den konstnärliga friheten omsätts. Regionen ska givetvis ställa krav på sina bidragsmottagare, och krav innebär i förlängningen ofta styrning. Utifrån ett konstnärligt perspektiv bör styrningen genomföras med utgångspunkt i kunskap om konstnärers förutsättningar och utifrån tillitsbaserade utgångspunkter och villkor. På så sätt reduceras inte de konstnärliga uttrycken till att ha en rent instrumentell funktion, som vänder kappan efter vinden och anpassar sig efter andras förutsättningar och krav.

Regionala utmaningar med anledning av pandemin

Intensifierad dialog med regionerna

Coronapandemin har kommit att påverka hela kulturfältet, dess strukturer och utövare, vilket har belysts i flera rapporter under 2020 och 2021. För att identifiera akuta såväl som långsiktiga behov när det gäller hur det regionala arbetet påverkats av pandemin, samt för att diskutera utvecklingsmöjligheter, har arbetssätten inom kultursamverkansmodellen fungerat väl. Det konstaterar Myndigheten för kulturanalys i sin covid-19-rapport *Ett år med pandemin*, och framhåller att samverkan mellan i första hand statlig och regional nivå under pandemin intensifierats genom kultursamverkansmodellen. Det har bland annat tagit sig uttryck genom att Kulturrådet har fört en nära dialog

33. *Så fri är konsten*, s. 235.

med regionala företrädare kring framtida behov och utvecklingsmöjligheter med anledning av pandemin.

I dessa dialoger med regionala företrädare har de sistnämndas tydligaste budskap varit att det fria kulturlivet är hårdast drabbat av pandemin, och att det bör ges högsta prioritet. Hur det fria kulturlivet har drabbats av pandemin tydliggörs i den externa rapport om hanteringen av Kulturrådets krisstöd som myndigheten beställt. Där framgår bland annat att pandemin lett till negativa effekter i det ekosystem av aktörer som arbetar inom kultursektorn.³⁴

I Kulturrådets dialoger med regionala företrädare i samband med pandemin framgick också tydligt att den mest utsatta delen av konst- och kulturlivet finns inom scenkonst och musik men även andra verksamheter med hög egenfinansiering i sina verksamhetsbudgetar har drabbats hårt ekonomiskt. Kommersiella kulturaktörer som tidigare varit helt självfinansierade har från en dag till nästa blivit av med förutsättningar till fortsatt verksamhet. Det krisstöd som Kulturrådets fördelade till regionerna beskriver myndigheten i rapporten *Regionalt krisstöd*.³⁵

I detta avsnitt beaktas en serie centrala regionala konstnärspolitiska utmaningar i ljuset av pandemin. Vi belyser också hur regionerna har agerat och agerar med anledning av uppkomna situationer i krisen.

Allmänt om Kulturrådets krisstöd till regionerna

Pandemin har haft inverkan på det fält som är föremål för denna rapport, det vill säga regionala strukturer, metoder och arbetssätt när det gäller konstnärers villkor. Här har Kulturrådets regionala krisstödsinsatser varit angelägna. Som helhet bedömer vi vidare att de som har haft störst ekonomiskt behov har fått del av den tillfälliga förstärkningen i syfte att mildra effekterna av covid-19. Specifikt för konstnärer har krisstödet haft effekter, visar den regionala krisstödsrapport som Kulturrådet sammanställt. Det har möjliggjort för de regionala verksamheterna att både behålla och skapa nya arbetstillfällen för konstnärer under 2020.³⁶

Övergripande om utmaningar och utvecklingsmöjligheter

I enkäten som skickades ut till regionerna gavs möjlighet att formulera generella utmaningar avseende konstnärers möjlighet att vara verksamma samt hur dessa utmaningar har förändrats med anledning av pandemin.

Av samtliga regioner svarar 16 regioner att de generella utmaningarna avseende konstnärers möjligheter att vara verksamma har förändrats, eller snarare förstärkts, med anledning av pandemin. Eller som en av de svarande regionerna uttrycker det: "pandemin har fördjupat de strukturer som funnits sedan tidigare och förstärkt ojämlikheter". Flera regioner har bistått med liknande enkätsvar.

34. *Uppföljning av krisstöd – Kulturrådet*, SWECO 2021.

35. Rapporten omfattar det regionala krisstöd som myndigheten fördelade till regionerna 2020 samt beskriver hur regionerna i sin tur fördelade stöden till sina verksamheter och hur de använt stöden.

36. När det gäller regionernas fördelning av Kulturrådets krisstöd har de bland annat utgått från underlag de samlat in från verksamheterna, som beskrivit de prognostiserade ekonomiska effekterna av pandemin på deras verksamhet. Regionernas fördelningar har till stor del baserats på verksamheternas intäktsbortfall men även omställningsbehov, omstartsbehov, digitaliseringsbehov och samverkansbehov. Även utvecklings- och förstärkningsbehov nämns.

Även om befintliga regionala utmaningar har förstärkts, bör det synliggöras att krisläget har öppnat upp för flera nya utvecklingsvägar i en gynnsam riktning. En av regionerna lyfter till exempel att nya digitala tjänster och metoder har skapats för visning av scenkonst och att kunskapsutbytet inom konstområdena i många fall till och med har varit bättre än under ett "normalår".

Utifrån Kulturrådets samtal med regionerna inför denna rapport, samt med utgångspunkt i enkätunderlagen och Kulturrådets regionala krisstödsrapport, beskrivs nedan hur regionerna agerat för att hantera konstnärsrelaterade utmaningar under krisen. Långsiktiga konstnärspolitiska utvecklingsbehov som kan relateras till pandemin lyfts avslutningsvis fram.

Aktuell lägesbeskrivning och några identifierade effekter

Som tidigare nämnts har pandemin haft en långtgående inverkan på enskilda konstnärer, vilket dokumenterats och framhållits i såväl Återstartsutredningen som Myndigheten för kulturanalys covid-rapport. I sammanhanget ska också Konstnärsnämndens rapport om pandemins konsekvenser för konstnärers villkor nämnas. Genom Kulturrådets uppföljning vittnar regionerna dock om att den befintliga regionala infrastrukturen inom kulturens område som helhet inte är hotad av pandemins utbrott. Även om det förekommit att enskilda regionala verksamheter under pandemin har befunnit sig i ekonomiskt utmanande lägen, kan vi konstatera att den regionala kulturella infrastrukturen har stått någorlunda stabil under pandemin vilket varit gynnsamt för konstnärer, till exempel genom möjligheter att anlita konstnärer. Ytterligare en konsekvens av pandemin, som vi lyfter fram i Kulturrådets regionala krisstödsrapport, är att dessa aktörers roll i den kulturella infrastrukturen har synliggjorts på ett nytt sätt. Kontaktytorna gentemot nya aktörer har också ökat för både de regionala och kommunala kulturförvaltningarna vilket bidragit till ett förbättrat kunskapsläge.

Som Återstartsutredningen nämner har pandemin medfört att digitaliseringen tagit ett stort kliv framåt i kultursektorn. För många kulturutövare har detta positiva effekter, vilket även beskrivs av regionerna i Kulturrådets enkät: "pandemisituationen och restriktionerna har medfört att mycket genomförs digitalt," beskriver en av regionerna, "vilket gynnat konstnärer som bor långt ifrån storstäderna. Möjligheterna att delta vid konferenser, delta i digitala nätverk och ta del av digitalt kursutbud har ökat."

Relationen mellan centrum och periferi i gleset befolkade regioner tar även Myndigheten för kulturanalys upp i sin covid-19-rapport. Pandemin uppges där ha förstärkt demografiska och geografiska ojämlikheter ytterligare genom att förutsättningarna ser olika ut regionalt.

I Kulturrådets rapport om arrangörsledets förutsättningar framhålls att pandemin satt ljuset på hur sårbart arrangörsledet är, och då i synnerhet de delar som drivs ideellt eller kommersiellt. De arrangörer som är en del av den regionala infrastrukturen har påverkats av pandemin, såsom det utbud av subventionerade föreställningar och konserter som kan köpas av eller samarrangeras med lokala arrangörer – både kommunala arrangörer, exempelvis kulturhus eller skolor, och arrangörer inom civilsamhället. I Kulturrådets regionala krisstödsrapport framgår att denna regionala arrangörsverksamhet har påverkats av pandemins utbrott även om verksamhet har genomförts i anpassade format och i många fall i begränsad omfattning i regionerna.

Regionernas konstnärsrelaterade insatser under pandemin

Kulturrådets regionala krisstödsrapport visar att en stor del av de regionala krismedlen har använts till insatser som på ett eller annat sätt kan relateras till digitalisering, vilket bör betraktas som infrastrukturellt stärkande insatser. Framför allt har det gynnat områden där infrastrukturen behöver stärkas, såsom inom exempelvis det litteraturfrämjande området. Regionalt krisstöd har bland annat använts till att stödja författare i regionen, antingen genom direkta stöd eller genom att ge förutsättningar för folkbiblioteken att kunna anlita lokala författare. Medlen har också använts till sam-

arbetsprojekt som engagerat författare och utlysning av författarresidens. Det regionala krisstödet har även använts för insatser inom bild- och formområdet. Generellt sett har en stor del av dessa insatser ytterst syftat till att stärka villkoren för yrkesverksamma bild- och formkonstnärer och att ge dem arbetssammanhang under pandemin.

Regionalt krisstöd har även fördelats till verksamheter som har haft ökade digitala produktionskostnader och där insatser för att digitalisera verksamheten har krävts, till exempel i form av filmning av produktioner för att lägga upp eller streama på digitala kanaler, inköp av digital mötesutrustning och andra investeringar i digital teknik och infrastruktur. Den digitala omställningen beskrivs också i en del fall rikta sig till skolor i olika former. Flera regioner lyfter dessutom hur de under pandemin har fortsatt att försöka nå ut fysiskt till den prioriterade målgruppen barn och unga samt till äldre på äldreboenden – under coronaanpassade former – till exempel med begränsade antal i publiken eller genom föreställningar, konserter och aktiviteter utomhus.

I övrigt har flera regioner rapporterat att krismedel har använts till utställningsverksamhet med konstnärer men också till att utveckla verkstäder som ska stå redo att användas efter pandemin. Regionerna rapporterar också att de regionala verksamheterna haft ökade arbetsmiljörelaterade kostnader med anledning av covid-19, med säkerhetsanpassning av lokaler och inköp av skyddsutrustning och material, täckning av tillkommande lokalhyror för att kunna genomföra verksamhet i andra lokaler samt kostnader för att kunna transportera sig smittsäkert.

Det finns också regionala bidragssystem som riktar sig till enskilda utövare och andra aktörer som inte omfattas av kultursamverkansmodellen. Dessa är oftast en oundgänglig del av regionens verksamhet. En återkommande utmaning som regionerna lyfter med Kulturrådet rör utvecklingen av just adekvata bidragssystem. Klart är att denna frågeställning ställs på sin spets i pandemitider och här har regionerna genomfört omfattande krisstödsinsatser av olika karaktär. Genom att regional verksamhet har ställts in har medel kunnat omfördelas till bidragsgivning. Flera regioner har fördelat medel till "hemmaresidens" för konstnärer, "kreativ karantän"-stipendier och liknande insatser. Andra varianter har varit att fördela uppdrag till utövare som bedöms ha gynnat konstlivet och den egna verksamheten under pandemin.

Även regionernas kompetensinriktade insatser till konstnärer bör nämnas. Exempelvis de insatser för företagarkompetens för konstnärer som enskilda företagare, som drivs runt om i landets regioner med seminarier kring juridik, ekonomi, bokföring. Här intar de regionala förvaltningarna och/eller de regionala strategerna eller konsulenterna inom berörda konstområden en samordnande roll på flera håll i landet.

Fortsatta behov

Även om pandemin bidragit till att digitaliseringen har tagit stora kliv framåt, vilket i många stycken underlättat för konstnärer, kvarstår utmaningen med verksamhetslokaler för flera av konstformerna. Digitaliseringen har bidragit till att utveckla kontaktytor för de yrkesverksamma i regionen, men därmed inte sagt att förutsättningarna för att verka utifrån den fysiska platsen har förändrats – de geografiska utmaningarna kvarstår och har ur ett ekonomiskt perspektivet förstärkts ytterligare, vilket också visas i regionernas svar på Kulturrådets enkät:

Däremot är möjligheter att nå kunder och försäljningsplatser begränsade och det har blivit svårare ekonomiskt för de yrkesverksamma då många brödjobb och extra uppdrag som utbildare, workshopledare, föreläsare mm försvunnit.

Flera regioner nämner att behovet av produktionsplatser och motsvarande inom flera konstformer rent av har blivit större sedan pandemins utbrott: "För dansare har möjligheterna att delta i träning/fortbildning minskat drastiskt", skriver en region, "Tillgången till lokaler har minskat ytterligare och

det är svårt att genomföra den behövliga dagliga träningen enbart i digitala forum.” Enkätsvaren vittnar också om en oro kring i vilken utsträckning publiken och besökarna återkommer till publika lokaler för kultur efter en återstart.

I Återstartsutredningen nämns KKN som en viktig förutsättning för konstnärlig utveckling i en återstart av kulturlivet efter pandemin. Dock behöver kunskapen om KKN:s förutsättningar och behov öka inom kulturpolitiken, konstaterar utredningen.³⁷ Betydelsen av samverkan och dialog mellan politikområden har tydliggjorts under pandemin, konstateras vidare och utredningen menar att detta kan främjas av ett samarbete och delat uppdrag mellan Tillväxtanalys och Myndigheten för kulturanalys när det gäller att utveckla kunskap om KKN. I sammanhanget är det angeläget att framhålla det pågående regionala arbetet på området, som i hög utsträckning blir viktigt för att gynna den konstnärliga utvecklingen i en återstart av kulturlivet.

Att bedöma hur pandemin påverkat det strukturella utvecklingsarbetet i regionerna låter sig svårigen göras i dagsläget. Klart är att regionerna har anpassat insatserna inom området – i vissa fall har direkta insatser till följd av pandemin prioriterats framför strukturellt utvecklingsarbete.

Vi har ovan konstaterat att den befintliga regionala infrastrukturen inom kulturens område som helhet inte är hotad av pandemins utbrott. Detta konstaterande ska dock ställas i ljuset av den oro som framhålls i Myndigheten för kulturanalys rapport, närmare bestämt för att det fria kulturlivet kan slås undan och kommer att ha svårt om inte omöjligt att återhämta sig när pandemin är över.³⁸ En konsekvens av detta är att konstnärer, som har förlorat sina inkomstmöjligheter under pandemin, därmed riskerar att lämna branschen. Även om den regionala infrastrukturen som tidigare noterats bidragit till att arbetstillfällen inrättats för enskilda konstnärer, och bistått med ett icke obetydligt mått av stabilitet i krisen, skulle även de kunna påverkas ifall den befarade utvecklingen för det fria kulturlivet skulle realiseras.

Långsiktiga utmaningar

Många regionala arbetsinsatser med konstnärspolitiska förtecken har påverkats genom pandemin. Flera akuta problem har hanterats av regionerna, men frågan är i vilken utsträckning, och på vilket sätt, som pandemin på lång sikt kommer att påverka kulturpolitiken i regionerna. Med hänvisning till pandemins utbrott valde flera regioner, som stod i begrepp om att anta nya kulturplaner inför 2021, att förlänga sin befintliga plan och i stället skjuta upp kulturplaneprocessen. Inför 2022 har tre regioner nya kulturplaner: Värmland, Kronoberg och Blekinge. Dessa tre planer intar en aktiv hållning till pandemin och hur förutsättningarna oundvikligen påverkas av krisen under den kommande kulturplaneproduktionen.

För att lyfta ett exempel på detta: I sin kulturplan för 2022–2024 har Kronoberg skrivit fram breda utvecklingsområden, som tydligt knyter an till de nationella kulturpolitiska målen. Regionen har i planen tydligt motiverat denna inriktning mot breda, flexibla utvecklingsområden snarare än konstområdesspecifika utvecklingsmål, med hänvisning till att framgångsrikt utvecklingsarbete kräver flexibla arbetssätt, inte minst i en sektor som drabbats hårt av coronapandemins konsekvenser. Ett av dessa tre utvecklingsområden i Kronoberg är en hållbar konstnärlig och kulturell infrastruktur. Utvecklingsområdet tar avstamp i faktorer som gör kulturens strukturer sårbara i regionen – bland annat som en konsekvens av pandemin, exempelvis kulturens frihet, oberoende och handlingsutrymme samt villkoren för professionella kulturskapare. Genom utvecklingsområdet framhåller Region Kronoberg att regionen tar ansvar för nationella kulturpolitiska mål om att kulturen ska vara

37. *Från kris till kraft*, s. 262.

38. *Ett år med pandemin*, s. 83.

en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund samt att kvalitet och konstnärlig förnyelse ska främjas. Men det ska också sägas att utvecklingsområdet innehåller rent konstnärspolitiska element, bland annat genom ambitionen att stärka professionella kulturskapares villkor och möjligheter att bo och verka i regionen samt främja konstnärlig återväxt och unga konstnärskap.

Under 2022 kommer nio kulturplaner att antas för 2023, det stora antalet nya kulturplaner beror som sagt på att flera regioner förlängt befintlig plan under pandemin. Med utgångspunkt i dessa planer kommer bilden av hur pandemin påverkat regionernas långsiktiga konstnärspolitiska satsningar kunna tydliggöras ytterligare.

Stärka regionernas ekonomiska grundförutsättningar

För att hantera de förstärkta utmaningarna efter pandemin är det rimligt att regionernas ekonomiska grundförutsättningar förstärks. Så har kommit att ske inom kultursamverkansmodellen och för Region Stockholm sedan pandemins utbrott och ytterligare förstärkningar har aviserats inför 2022.

Efter att ha fördelat regionalt krisstöd 2020 och 2021 och efter många samtal med landets regionala kulturförvaltningar, drog Kulturrådet slutsatsen att det vore önskvärt med mer långsiktighet vid förstärkningar av modellen för att hantera kommande utmaningar för regional kultur med anledning av pandemin. I den regionala krisstödsrapporten konstateras att kultursamverkansmodellen bidrar till att utveckla långsiktiga strukturer och arbetssätt, och stöd bör fördelas med utgångspunkt i dessa långsiktiga ambitioner.

Som Kulturrådet konstaterat i sitt budgetunderlag 2022–2024 har kultursamverkansmodellen i sin helhet i hög grad bidragit till utvecklingen inom det kulturpolitiska fältet. Det som har stärkts sedan modellen infördes – och som alltså är under utveckling i en återstart efter pandemin – är de långsiktiga förutsättningarna för att vi ska kunna ha en regional kultur av hög kvalitet: kulturell infrastruktur har utvecklats inom flera konstområden, arbetssätt har förfinats och samverkansformer har etablerats. En stabil regional kulturell infrastruktur möjliggör en långsiktig regional konstnärspolitik.

Kulturrådets bedömning

Regionerna driver en aktiv konstnärspolitik, till följd av att kultursamverkansmodellen infördes

Införandet av kultursamverkansmodellen har inneburit att regionerna kommit att ta ett stort ansvar för utveckling och genomförande av konstnärspolitiken. Det finns idag en kunskap på regional nivå om konstnärers villkor och deras behov, samt de utmaningar som konstnärerna står inför. Att så är fallet har visat sig genom hanteringen av konstnärrelaterade frågor under pandemin, där regionerna har tagit ett stort ansvar. Etableringen av olika slags stödformer under pandemin, som direkt riktar sig till konstnärer, är ett exempel på regionalt ansvarstagande i sammanhanget.

Frågor om konstnärers villkor har i allt större utsträckning blivit en politisk fråga i regionerna, sedan kultursamverkansmodellen infördes. Kulturplaner och andra regionala styrdokument tar sin utgångspunkt i konstnärspolitiska grundfrågor, och de tas också fram i samråd med konstnärer. Bland regionerna finns en medvetenhet om att ett aktivt kulturliv förutsätter yrkesverksamma konstnärer i regionen. Regionernas arbetsinsatser på området bidrar sammantaget till att konstnärernas plats i kulturens ekosystem synliggörs, men också till att utveckla kulturens samspel med andra politik- och samhällsområden.

Läs kapitlet "Regionala beskrivningar av konstnärspolitiska aspekter"

Konstnärspolitiken är ett samverkansområde under utveckling, som involverar stat, region och kommun

Kultursamverkansmodellen är inte endast ett ekonomiskt fördelningssystem. Modellen är en plattform för samverkan kring gemensamma utvecklingsområden och behov, och det gäller samverkan i flera led:

- mellan stat, region och kommun,
- mellan regioner,
- mellan region och kommun.

Konstnärspolitiken är ett av dessa samverkansområden. Regionerna fyller en betydelsefull roll för arbetet med konstnärers villkor men ansvaret för dessa konstnärrelaterade frågor ska inte bäras av endast regionerna. Det behövs ett samspel mellan stat, region och kommun för frågor som berör konstnärers villkor, och ansvaret och rollerna dessa parter emellan är inte tydligt avgränsade eller definierade – arbetssätten kring konstnärers villkor ser mycket olika ut över landet, både bland regioner och kommuner.

Att arbeta med konstnärrelaterade frågor i glesbygden är behäftat med stora utmaningar, som är specifika för just glesbygdens möjligheter och villkor. Samtidigt är behoven av att arbeta med konstnärers villkor stora även i regioner och kommuner med en omfattande representation av konstnärer. Detta synliggör att en variation i arbetssätt kring konstnärspolitiska frågor är en grundläggande förutsättning. Kultursamverkansmodellen ger regionerna möjlighet att styra över inriktning, mål och arbetssätt när det gäller kulturområdet. Dessutom ger den reglering som kommunallagen innebär en stor frihet att utforma mål, prioriteringar och insatser, såväl kommunalt som regionalt. En förutsättning är dock att friheten att utforma politiken på regional och kommunal nivå inte samtidigt inskränker den konstnärliga friheten, konstens egenvärde och förutsättningarna för att verka som konstnär.

Läs avsnittet "Flernivåstyrning: vilka roller har stat, kommun och region?" samt avsnittet "Armlängds avstånd: en konstnärspolitisk grundförutsättning"

Konstnärspolitiken är ett kulturpolitiskt område, men är också en del i den regionala utvecklingspolitiken och näringspolitiken

Kulturområdet är i flera regioner en aktiv del av tillväxtarbetet, med en uttalad ambition att långsiktigt bidra till arbetstillfällena för konstnärer. Omfattande arbete med metodutveckling och kunskapsutbyte inom KKN-området pågår i och mellan regionerna. Det regionala utvecklingsansvaret ligger på regionerna, och kulturella och kreativa näringar är högt prioriterat. Kulturområdets relation till den regionala utvecklingspolitiken samt näringspolitiken är dock nationellt sett ett utvecklingsområde, som fordrar såväl strategiska överväganden som konkreta insatser. Det framgår inte minst i ljuset av att regeringen har tillsatt en utredning om en möjlig nationell strategi för utvecklingen av de kulturella och kreativa näringarna.

Kulturrådet vill säkerställa att konstnärspolitiska aspekter tas i beaktande inför det kommande utredningsarbetet med en KKN-strategi. Myndigheten vill också understryka det faktum att regionerna genom sina insatser för konstnärers villkor och sitt regionala utvecklingsansvar fyller en viktig roll utifrån ett KKN-perspektiv.

Läs avsnittet "Om målstyrning och tillväxt"

En återstart av kulturlivet behöver utgå från långsiktiga behov och utmaningar i regionerna

Den befintliga regionala infrastrukturen inom kulturens område är som helhet inte hotad av pandemin. Däremot har krisen haft inverkan på regionala strukturer, metoder och arbetssätt när det gäller konstnärers villkor. Här ingår inte minst arrangörsledet – i Kulturrådets arrangörsrapport konstaterades att pandemin har satt ljuset på hur sårbart arrangörsledet är. I detta sammanhang ska de regionala utställningsarrangörerna lyftas. Det är ett faktum att pandemin har drabbat konstnärerna hårt, och därför är det betydelsefullt att nästan alla regionala aktörer i sammanhanget tillämpar MU-avtalet, vilket Kulturrådets rapport om efterlevnaden och tillämpningen av MU-avtalet visar.

Kulturrådets regionala krisstödsinsatser och regionernas insatser under pandemin har haft goda effekter specifikt för konstnärer inom samtliga konstområden, då insatserna har möjliggjort för de regionala verksamheterna att både behålla och skapa nya arbetstillfällen. Kommande statliga insatser för en återstart av kulturlivet efter pandemin behöver utgå från de regionala förutsättningarna och behoven. En utgångspunkt för kultursamverkansmodellen är att bidra till utvecklingen av långsiktiga regionala strukturer och arbetssätt, och stöd bör fördelas med utgångspunkt i dessa långsiktiga ambitioner.

Läs avsnittet "Regionala utmaningar med anledning av pandemin"

I en konstnärspolitisk inriktning behöver det framgå vilka som ska genomföra konstnärspolitiken

I den inriktning för konstnärspolitiken som formuleras i regeringens skrivelse *Politik för konstnärers villkor* framgår att:

Grunden för konstnärspolitiken bör vara att främja konstnärers möjligheter att utveckla sitt konstnärskap och erkänna den betydelse som konsten har för enskilda och för samhällets utveckling och vitalitet.³⁹

Med utgångspunkt i denna formulering menar vi att landets regioner har en betydande roll i förverkligandet av konstnärspolitiken, vilket framgår genom denna rapport i sin helhet. Den nära kontakten mellan politikområden regionalt genererar kunskap, vilket ger en styrka som behövs på nationell nivå. Den konstnärspolitiska inriktningen i regeringens skrivelse svarar enligt Kulturrådets bedömning mot de villkor och förutsättningar som råder utifrån ett konstnärsperspektiv. Det är en prioriterad fråga för Kulturrådet att tillsammans med regioner, kommuner och andra aktörer finna sätt att gemensamt definiera och utveckla roller och ansvar för de olika styrvivåerna i genomförandet av den formulerade konstnärspolitiken. De nationella kulturpolitiska målen är styrande för stat och vägledande för regioner och samma förutsättningar bör gälla den konstnärspolitiska inriktningen, enligt Kulturrådets uppfattning.

39. *Politik för konstnärers villkor*, s. 12

Genomförda möten

6 februari 2020	Information om uppdraget vid regionalt rundabordssamtal
13 februari 2020	Myndighetsnätverket för bild och form (Kulturrådet, Konstnärsnämnden, Statens konstråd)
24 februari 2020	Konstnärsnämnden
13 mars 2020	Konstnärsnämnden
27 mars 2020	KLYS
22 september 2020	Nätverket för bild- och formkonsulenter – möte med styrelsen
12 oktober 2020	Nätverket för bild- och formkonsulenter – möte med arbetsgruppen för frågor om konstnärers villkor
22 oktober 2020	Filmregionerna
26 oktober 2020	KLYS
6 november 2020	NÄLLI – läns- och regionsnätverket för läs- och litteraturfrämjande – möte med två representanter inför konferens
9 november 2020	Konstnärsnämnden
17 november 2020	Region Skåne, avstämning med utvecklare inom området konstnärers villkor
24 november 2020	Medverkan vid den litteraturfrämjande konferensen "Det litterära klimatet", i regi av NÄLLI (Läns- och regionnätverket för läs- och litteraturfrämjare)
4 december 2020	Riksteatern
17 december 2020	Kulturdepartementet
2 februari 2021	Myndigheten för kulturanalys
Mars–juni 2021	Fördjupande konstnärspolitiska samtal med samtliga regioner utifrån inskickade enkätsvar. Genomfördes i samband med regional dialog.
8 juni 2021	Konstnärsnämnden
13 oktober 2021	KLYS Mötesplats – medverkan vid konferens
8 november 2021	SKR
11 november 2021	Konstnärsnämnden

Referensmaterial

Externt material

Tid för kultur, prop. 2009/10:3

Betänkande av kulturutredningen – förnyelseprogram (SOU 2009:16)

Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet. Delbetänkande av kultursamverkansutredningen (SOU 2010:11)

Tankar om politik, Göransson, Bengt (Ersatz, 2010)

Är samverkan modellen? En uppföljning och utvärdering av kultursamverkansmodellen, Kulturutskottet 2015

Uppföljnings- och utvärderingssystemet inom kultursamverkansmodellen – en översyn, Statskontoret 2018

Hur bör kultursamverkansmodellen utvecklas? SKR 2019

Aktuella kulturplaner och utvecklingsstrategier för samtliga regioner samt beslutade planer som gäller för 2022: Värmland, Blekinge, Kronoberg

Kulturstrategi för Stockholmsregionen, Region Stockholm 2018

Konstnär – oavsett villkor (SOU 2018:23)

Kulturskapares geografi, Myndigheten för kulturanalys 2019

Ett enat Sydsverige skapar ett starkt kultursverige. Positionspapper, Regionsamverkan Sydsverige 2018

Kultur i Norr. Kulturpolitiskt positionspapper 2019

Politik för konstnärers villkor, regeringens skrivelse 2020/21:109

Så fri är konsten – den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten, Myndigheten för kulturanalys 2021

Digitaliseringen konsekvenser för konstnärers villkor, Konstnärsnämnden 2021

Coronarelaterade rapporter i urval

Från kris till kraft. Återstart för kulturen (SOU 2021:77)

Ett år med pandemin, Myndigheten för kulturanalys 2021

Konstnärers ekonomiska villkor under pandemin, Konstnärsnämnden 2020

Coronapandemins konsekvenser för konstnärers villkor, Konstnärsnämnden 2021

Utfall och analys av KLYS Coronaenkäter

Internt material samt publikationer och uppföljningar från Kulturrådet

Kultursamverkansmodellen. Uppföljning 2013

Kultursamverkansmodellen. Uppföljning 2014

Uppföljning av regionala utvecklingsbidrag 2014

Kultursamverkansmodellen. Ekonomi och personal till och med 2015

Kultursamverkansmodellen. Uppföljning 2016–2017

Kultursamverkansmodellen. Uppföljning 2018

Genomlysning av Kulturrådets arbete med Kultursamverkansmodellen, Kulturrådet 2020

Regionalt krisstöd, Kulturrådet 2021

Uppföljning av krisstöd – Kulturrådet, SWECO 2021

Arrangörer – uppföljning och kartläggning av förutsättningar 2021

MU-avtalet – uppföljning av avtalet om medverkans- och utsättningsersättning 2021

Bilaga: Enkätfrågor och uppdragsinformation till regionerna

Enkät om konstnärspolitiska perspektiv

Till regionala kulturchefer och ansvariga för kultursamverkansmodellen i regionerna samt motsvarande befattningar i Region Stockholm

Bakgrund

I december 2019 aviserade regeringen en serie satsningar som syftar till att stärka villkoren för professionellt verksamma konstnärer och kulturskapare. (1) Kulturrådet fick bland annat i uppdrag att "se över hur regionerna arbetar med frågan om konstnärernas villkor och de konstnärspolitiska perspektiven", och redovisa detta till regeringen den 15 september 2020. Så kom Corona och redovisningstiden förlängdes, till den 30 december 2021. Aspekter på covid-19 som berör uppdraget kommer att beaktas i rapporten. (2)

Regeringsuppdraget om konstnärers villkor kommer att utformas till en kunskapsöversikt där i huvudsak förutsättningar, behov, villkor och arbets sätt kartläggs. Region Stockholm, som inte ingår i kultursamverkansmodellen, kommer att ingå i rapporten.

Uppdraget genomförs i tre delar: en dokumentstudie, en enkät- och intervjustudie samt kvantitativa sammanställningar. Föreliggande enkät kommer att följas upp med fördjupande diskussioner med regionerna, i samband med de regionala dialoger som äger rum våren 2021. Underlag inhämtas även från andra parter som på ett eller annat sätt berörs av det konstnärspolitiska arbetet i regionerna.

Rapporten ska omfatta samtliga konstarter, såsom scenkonst, ord, film, ton, bild- och form. I föreliggande enkät och kommande rapport används begreppet konstnär om yrkesverksamma upphovspersoner och utövare inom och av scenkonst, ord, film, ton, bild- och form.

Om enkäten

Med denna enkät vill Kulturrådet inhämta kunskap om hur de regionala förvaltningarna arbetar med konstnärers möjligheter att vara verksamma. Vi vill få en bred bild av verksamhet och insatser som skapar den regionala infrastrukturen för konstnärer, både sådant som finansieras inom kultursamverkansmodellen och sådant som finansieras på annat sätt.

Det kan exempelvis handla om:

- Tillgång till lokaler, nätverk och samarbeten.
- Coaching, företagsstöd
- Resurscentrum
- Utbildning och kompetensutveckling
- Stipendier och bidrag specifikt riktat till konstnärer
- Mobilitetsstöd
- Ersättningar och arvode
- Avtal, regionen som uppdragsgivare

- Upphovsrätt
- Konstnårsresidens
- Fristäder
- Konstnärlig gestaltning i det offentliga rummet
- KKN – samverkan med näringspolitik.

I översynen tittar vi på hur de konstnärspolitiska perspektiven lyfts i kulturplanerna. Enkäten möjliggör komplettering och konkretisering av dessa dokument. Om ni bedömer att svaret på en viss fråga framgår av kulturplanen kan ni hänvisa till detta avsnitt.

Vi frågar även om vilken eventuell inverkan som pandemin har haft på regionernas arbete med dessa frågor. Genom intervjustudien kan bilden fördjupas.

I arbetet med att ta fram enkäten har Kulturrådet samrått med Sveriges kommuner och regioner (SKR), i enlighet med SFS 1982:668. Att svara på enkäten är frivilligt.

(1) Klicka [här](#) för att se samtliga av regeringens uppdrag 2020 för att stärka villkoren för professionellt verksamma konstnärer och kulturskapare.

(2) Myndigheten för kulturanalys och Konstnärsnämnden har inför 2021 fått regeringsuppdrag som rör Coronas effekter inom kulturområdet. Dessutom har regeringen tillsatt den särskilda utredningen "Återstart för kulturen – återhämtning och utveckling efter coronapandemin".

1.1 Har regionen under de senaste fyra åren genomfört eller beställt kartläggning som berör konstnärers förutsättningar att vara verksamma?

- Ja
- Nej
- Vet ej

1.2 Om ni svarade ja på fråga 1.1, vilket/vilka områden behandlas i kartläggning/rapport?

- Bild och form
- Film
- Litteratur
- Teater
- Dans
- Musik
- Övrig Scenkonst
- Annat _____

Hänvisa gärna till eventuell kartläggning, som det strategiska arbetet har tagit utgångspunkt i. Beskrivningar av ifall arbetet har påverkats av pandemin kan besvaras under fråga 6–7.

2.1 Beskriv i stora drag på vilka sätt regionen fram till pandemins utbrott har arbetat strategiskt i syfte att stärka konstnärers möjligheter att vara verksamma.

3.1 Samverkar regionen med andra regioner kring konstnärspolitiska frågor?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Ni behöver inte bocka för er egen region.

3.2 Om ni svarade ja på fråga 3.1, ange med vilka andra regioner ni samverkar.

Med konstnärsråd avses en referensgrupp med representanter av yrkesverksamma utövare inom konstområdena.

4.1 Finns det ett konstnärsråd eller motsvarande i regionen?

Ja

Nej

4.2 Om ni svarade ja på fråga 4.1, beskriv rådets funktion och sammansättning.

4.3 Om ni svarade nej på fråga 4.1, beskriv om ni på andra sätt samråder med konstnärer.

5.1 Ge kortfattade exempel på utmaningar avseende konstnärers möjligheter att vara verksamma. Utgå från utmaningar som uppkommit innan pandemins utbrott.

6.1 Bedömer ni att det som beskrivits under föregående fråga har förändrats av pandemin?

Ja

Nej

Vet ej

6.2 Om ni svarade ja på fråga 6.1, beskriv kortfattat hur utmaningarna har förändrats av pandemin.

7.1 Finns det konstnärspolitiska frågor som ni ser särskilt behov av att arbeta mer med framöver?

Regeringsuppdraget som denna enkät gäller är inriktad på hur konstnärspolitik drivs regionalt. En förutsättning för utvecklingen av en regional konstnärspolitik i kultursamverkansmodellen är dock att såväl statliga som kommunala förutsättningar på området samspelar med de regionala initiativen.

8.1 Beskriv gärna erfarenheter av flernivåstyrningens inverkan på det konstnärspolitiska arbetet i regionen.

9.1 Här kan ni lämna övriga kommentarer.

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

© Statens kulturråd 2021
ISBN: 978-91-87583-79-7

kulturradet.se